

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS
VIEŠOSIOS POLITIKOS IR ADMINISTRAVIMO INSTITUTAS

Monika Skistenytė

RINKĖJŲ ELGSENA STOJIMO Į EUROPOS SĄJUNGĄ REFERENDUME

Magistro darbas

Darbo vadovas
dr. R. Rauleckas

KAUNAS 2015

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS
VIEŠOSIOS POLITIKOS IR ADMINISTRAVIMO INSTITUTAS

RINKĖJŲ ELGSENA STOJIMO Į EUROPOS SĄJUNGĄ REFERENDUME

Viešosios politikos magistro darbas

Studijų programa 621L22008

Darbo vadovas

(parašas)
dr. R. Rauleckas
2015– 01– 14

Recenzentas

(parašas)
dr. Ligita Šarkutė
2015-01-14

Atliko

(parašas)
SM– VP 3/7 gr. stud.
M. Skistenytė
monika.skistenyte@ktu.edu
2015– 01– 14

KAUNAS 2015

PATVIRTINIMAS APIE MAGISTRO BAIGIAMOJO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad parengtas magistro darbas

(Įrašyti pavadinimą)

- atliktas savarankiškai ir jo dalys arba visas darbas nėra nukopijuotas nuo kitų autorių darbų;
- nebuvo pateiktas atsiskaitymui šiame ar kitame KTU fakultete ar kitoje aukštojoje mokykloje;
- pateiktos nuorodos į visus kitų autorių darbus, kurių medžiaga pasinaudota.

Vardas, pavardė

Parašas

Data

SANTRAUKA

Skistenytė, M. *Rinkėjų elgsena stojimo į Europos Sąjungą referendume*. Viešosios politikos magistro darbas. Studijų programa 621L22008. Vadovas dr. R. Rauleckas. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas, 2015, 52 p.

Magistro baigiamajame darbe analizuojama rinkėjų elgseną stojimo į Europos Sąjungą referendume. Politikos mokslų specialistai, mokslininkai yra rašę nemažai darbų, kuriuose nagrinėjama rinkėjų elgsena, priežastys ir pasekmės. Tačiau Lietuvoje šia tema yra nedaug mokslinių darbų, kuriuose nagrinėjamas rinkėjų elgsenys referendumų ir konkrečiai referendumo dėl Lietuvos narystės į ES metu. Darbe keliami problema: Kodėl būtent taip balsavo Lietuvos rinkėjai referendumo dėl Lietuvos narystės ES metu? Kadangi nėra pakankamai duomenų apie tiriamo referendumo rinkėjų elgseną, todėl remiamasi iki referendumo atliktų apklausų duomenimis ir aiškinamasi, kokie veiksniai yra susiję su gyventojų teigiamomis, neigiamomis ar neutraliomis balsavimo dėl narystės ES intencijomis. Balsavimo intencijų ir atskirų veiksnių svarbos šioms intencijoms kaita laike tampa svarbiu analizės aspektu, padedančiu paaiškinti, kaip vystėsi rinkėjų preferencijos ir kodėl referendumo dėl narystės ES metu rinkėjų elgsenys ir referendumo rezultatai buvo būtent tokie. Darbo objektas: rinkėjų elgseną narystės ES klausimu sąlygojantys veiksniai. Darbo tikslas: nustatyti veiksnius, lemiančius rinkėjų elgseną referendumo dėl Lietuvos narystės ES metu. Siekiant įgyvendinti tikslą, suformuoti trys uždaviniai: išanalizuoti mokslinėse publikacijose nagrinėjamus rinkėjų elgsenos ypatumus, priežastis ir pasekmes, sudaryti teoriškai pagrįstų veiksnių grupių ir hipotezių sąrašą, remiantis visuomenės nuomonės ir tyrimų centro „Vilmorus“ atliktomis Lietuvos gyventojų apklausomis – Lietuvos piliečių požiūris į ES – nustatyti, kaip kinta rinkėjų balsavimo intencijoms turinčių įtakos veiksnių svarba. Remiantis gautomis tyrimo išvadomis, galima teigti, kad rinkėjams didžiausią daro įtaką žiniasklaida, socialiniai tinklai, turimos pajamos, socialinio ir ekonominio saugumo jausmas. Taip pat yra nemažai veiksnių, kurie daro įtaką rinkėjų apsisprendimui, tačiau yra žinomi tik pačiam rinkėjui.

SUMMARY

Skistenytė, M. *Voting Behavior in the European Union Accession Referendum*. Master's Thesis in Public Policy. Study programme 621L22008. Supervisor dr. R. Rauleckas. Kaunas: The Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology, 2015, 52 p.

Master's thesis analyzes the behavior of voters in the European Union accession referendum. Political scientists have written a number of publications that analyze voter behavior, causes and consequences. However, there are a few scientific works, which analyze voting behavior in referendum on membership of the EU at the time. Work raises a problem: Why would voters vote in Lithuanian referendum on joining the EU? Because there are not enough data about referendum voter behavior so it is based on survey data and analyzes what factors are related to population, positive, negative, or neutral voting intentions for EU membership. Voting intentions of the individual factors and the importance of these intentions change over time becomes an important aspect of the analysis that helps to explain how the preferences of the electorate have evolved and why the referendum on EU membership and the behavior of voters during the referendum results were exactly as follows. Object of the work: the behaviour of voters and related factors at the time of referendum. Aim of the work: to determine the reasons which influence voting behaviour at the time of referendum. In order to achieve the object of the work, these three tasks are formed: to analyse academic literature, articles in order to figure out peculiarities, reasons and consequences of voting behaviour, on the basis of public opinion and research center Vilmorus surveys done by Lithuanian citizens – „Lithuania citizens attitudes on EU“ – determine the changes in the voting intentions importance of factors affecting. Based upon the findings of the study, it can be said that the greatest influence on voter intentions exert mass media, social networks, disposable income, social and economic security sense.

Turinys

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
LENTELIŲ SĄRAŠAS	7
ĮVADAS.....	8
1. RINKĖJŲ ELGESIO SAMPRATA.....	11
1.1. Rinkėjo elgesys	11
1.2. Racionalus ir iracionalus elgesys	12
1.3. Politinių pažiūrų poveikis rinkėjo elgesiui.....	14
1.4. Elgesio tipai.....	14
1.5. Nuspėjamas ir nenuspėjamas rinkėjo elgesys	15
1.6 Socialinė komunikacija ir jos poveikis rinkėjui	17
1.7 Socioekonominio statuso prasmė	19
1.8 Veiksnių grupės.....	19
2. TYRIMO METODAS.....	25
3. RINKĖJŲ ELGSENA. EMPIRINIS TYRIMAS	28
3.1 Analizės esmė ir hipotezės	28
3.3. Veiksnių grupės ir rinkėjų elgsenos analizė.....	28
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	44
LITERATŪRA.....	46
PRIEDAI.....	51

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Veiksniai, darantys įtaką rinkėjų elgesiui.....	20
2 lentelė. Respondentų sprendimų priėmimas dėl stojimo į ES kelerių metų bėgyje.....	28
3 lentelė. Socialinis ir ekonominis saugumas.....	30
4 lentelė. Šalies saugumo užtikrinimas.....	32
5 lentelė. Pagrindinės charakteristikos.....	34
6 lentelė. Žiniasklaidos vartojimo mastas.....	37
7 lentelė. Socialiniai tinklai.....	40
8 lentelė. Kitų žmonių nuomonės svarba.....	42
9 lentelė. Psichologiniai veiksniai.....	44

ĮVADAS

Jau ne vieną dešimtmetį mokslininkai, kurie stebi politinius procesus, nagrinėja, kokie veiksniai, priežastys lemia rinkėjų elgesį rinkimuose ar referendumuose. Taip pat bandoma suprasti, kuo pasirinkimo priežastys yra pagrįstos – racionalumu ar iracionalumu (Caplan, 2006). Šiuolaikiniai rinkėjai yra kur kas drąsesni, kritiškesni, turintys savo nuomonę, kuri neretai būna suformuota kieno nors kito, t. y. žiniasklaidos, artimų giminaičių, draugų, politikų. Be to, Diener (2000) teigia, kad rinkėjo elgesys neatsiejamas nuo tam tikrų veiksnių – lyties, amžiaus, tautybės ar religijos. Jis taip pat pabrėžia, kad rinkėjų sprendimams įtaką gali daryti socializacijos visuomenėje, t. y. bendravimas su šeimos nariais, bendruomenės atstovais ir pan. lygis, ekonominė asmens padėtis, emocijos, politinis išprusimas ar žiniasklaidos poveikis.

Politis dalyvavimas – vienas iš svarbiausių aspektų siekiant užtikrinti demokratijos tęstinumą. Tam tikra prasme, rinkėjai, išreiškdami savo nuomonę rinkimų ar referendumo metu siekia kontroliuoti valstybės veiklą. Informuodami apie savo reikalavimus, poreikius rinkėjai daro įtaką valdžios atstovams tam, kad šie norai būtų įvykdyti (Imbrasaitė 2002, p. 81). Apie piliečių dalyvavimą, dalyvavimo principus, rinkėjų elgesio motyvus yra rašęs Krupavičius (1998), Imbrasaitė (2000) ir kt. Piliečių politinį aktyvumą aptarė Degutis (1995), Palidauskaitė (1997), Savickaitė, Krupickaitė, Tučas (2013) nagrinėjo gyventojų rinkimės elgsenos kaitą. Gyventojų požiūris į narystę ES aptartas Eurobarometro (2004) ataskaitoje, taip pat nagrinėtos Lietuvos etninių grupių nuostatos dėl narystės Europos Sąjungoje (Leončikas 2004). Tačiau iki šiol nėra detalios analizuota atskirų veiksnių įtakos kaita ar pastovumas iki referendumo dėl Lietuvos narystės ES 2002 m

Temos aktualumas ir naujumas: Politikos mokslų specialistai, mokslininkai yra rašę nemažai darbų, kuriuose nagrinėja rinkėjų elgseną, priežastis ir pasekmes. Tačiau Lietuvoje šia tema yra nedaug mokslinių darbų, kuriuose nagrinėjamas rinkėjų elgesys referendumų ir konkrečiai referendumo dėl Lietuvos narystės į ES metu. Rinkėjų elgsena referendumų metu yra nagrinėta kitų šalių kontekste – Sinnott (1995), F. Mendez, M. Mendez, V. Triga (2014).

Problema: Kodėl būtent taip balsavo Lietuvos rinkėjai referendumo dėl Lietuvos narystės ES metu?. Kadangi nėra pakankamai duomenų apie tiriamo referendumo rinkėjų elgseną, todėl remiamasi iki referendumo atliktų apklausų duomenimis ir aiškinamasi, kokie veiksniai yra susiję

su gyventojų teigiamomis, neigiamomis ar neutraliomis balsavimo dėl narystės ES intencijomis. Balsavimo intencijų ir atskirų veiksnių svarbos šioms intencijoms kaita laike tampa svarbiu analizės aspektu, padedančiu paaiškinti, kaip vystėsi rinkėjų preferencijos ir kodėl referendumo dėl narystės ES metu rinkėjų elgesys ir referendumo rezultatai buvo būtent tokie.

Darbo objektas: Rinkėjų elgesį narystės ES klausimu sąlygojantys veiksniai.

Darbo dalykas: Rinkėjų elgsenos veiksnių kaitumas iki referendumo dėl Lietuvos stojimo į ES.

Darbo tikslas: Nustatyti veiksnius, lemiančius rinkėjų elgesį referendumo dėl Lietuvos narystės ES metu.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinėse publikacijose nagrinėjamus rinkėjų elgsenos ypatumus, priežastis ir pasekmes;
2. Sudaryti teoriškai pagrįstų veiksnių grupių ir hipotezių sąrašą;
3. Remiantis visuomenės nuomonės ir tyrimų centro „Vilmorus“ atliktomis Lietuvos gyventojų apklausomis – Lietuvos piliečių požiūris į ES – nustatyti, kaip kinta rinkėjų balsavimo intencijoms turinčių įtakos veiksnių svarba.

Tyrimo metodologija:

Iškeltam darbo tikslui ir uždaviniams pasiekti iš pradžių buvo atlikta mokslinės literatūros analizė. Siekiama išsiaiškinti rinkėjų elgsenos ypatumus, priežastis, veiksnius, kurie daro jiems įtaką pasinaudojant 1999 m. lapkričio, 2000 m. balandžio, 2000 m. lapkričio, 2002 m. gegužės mėnesio UAB „Vilmorus“ atliktų gyventojų apklausų, kuriomis siekta išsiaiškinti, kaip rinkėjai ruošiasi balsuoti per artėjantį referendumą dėl stojimo į ES, duomenimis. Ryšiams tarp balsavimo intencijų ir atskirų veiksnių atskleisti naudojamas Spirmeno ranginis ryšio koeficientas.

Darbo loginė struktūra:

Darbas susideda iš šių pagrindinių dalių: *mokslinės literatūros apžvalgos*, kurioje apžvelgiama pagrindinė mokslinė literatūra, apie rinkėjų elgesį ir jų pasirinkimo priežastis; *empirinio tyrimo metodologijos aprašo*, kuriame pateikiamas sąvokų operacionalizavimas konkrečiai empiriniais indikatoriais; *empirinio tyrimo rezultatų*, aprašančių tyrimo rezultatus ir išvadas; *apibendrinimo*,

kuriame atlikta empirinio tyrimo rezultatų ir literatūros apžvalgos sintezė; *išvady*, kuriose pateikiamas darbo apibendrinimas ir įžvalgos apie rinkėjų elgesį.

1. RINKĖJŲ ELGESIO SAMPRATA

Šioje darbo dalyje bus išnagrinėti ir apibendrinti įvairių politikos psichologų, mokslininkų pateikti rinkėjų elgesio motyvai, apžvelgta, kas daro didžiausią įtaką jų pasirinkimui. Remiantis moksliniais tyrimais bus apžvelgtas rinkėjų politinis išprusimas, jo kaita. Bus aptartos mokslinėje literatūroje nagrinėtos rinkėjų elgsenos problemos, priežastys ir pasekmės.

1.1. Rinkėjo elgesys

Rinkėjo elgesys balsavimo metu yra viena iš politinio elgesio formų. Suvokimas, kaip rinkėjas balsuoja, leidžia nuspėti jo elgesį ir galimus tolesnius sprendimus. B. Caplanas savo knygoje „Mitas apie racionalų rinkėją“ bando apibėžti, koks yra statistinis rinkėjas ir kokiu požiūriu jis vadovaujasi balsuodamas rinkimuose ar referendume. Pasak knygos autoriaus, logika yra paprasta – laikas yra pinigai, o įgyti informacijos reikia laiko. Asmenims yra svarbu, ar jie gaus naudos mokydami (Stigler, 1961, cituojama pagal Caplan 2006, p. 94). Todėl svarbiausia yra suprasti, kas rinkėjui yra naudinga, o kas – ne. Tačiau politikai nesistengia įtikti kiekvienam rinkėjui, nes manoma, kad vieno ar kito balso praradimas neturi didelės reikšmės. Tiesa, neretai nepagalvojama, kad statistinis rinkėjas dažniausiai balsuoja atsitiktinai, nesiremdamas jokia logika. Jei laikas yra pinigai, tai suprasti ir išmokti politinę informaciją reikia laiko, todėl bandymas tikėtis asmeninės naudos yra lygus nuliui, normalu, kad tokio rinkėjo pasirinkimai yra visiškai neapgalvoti (Caplan, 2006 p. 94). B. Caplanas teigia, kad jei visi taip manytų, demokratija žlugtų. Tačiau kita vertus jei statistinis rinkėjas visiškai nesidomėtų politika, galėtų būti dar blogiau. Demokratija yra žmonių valdžia, todėl žmonės yra atsakingi už savo šeimą, draugus, kaimynus. Neretai vienas jų balsas rinkimuose ar referendume kartais gali lemti kito žmogaus tolimesnį socialinį ir ekonominį gyvenimą.

Tiesa, politologai teigia, kad trečdalis visuomenės yra nieko nenusimanantys apie politiką (Somin 2004 ir Bennett 1996, cituojama pagal Caplan 2006, p. 95). Tai, kad rinkėjas nenusimano apie politiką, nereiškia, kad jis gali gyventi atskirai nuo politinių sprendimų, kurie tiesiogiai veikia jo gyvenimą. Vadinasi, niekas nėra laisvas nuo politikos. Vieningai Seimo priimti įstatymai tiesiogiai daro įtaką ne tik rinkėjams, bet ir tiems, kurie nebalsavo ir visiškai nesidomi politika. Yra atlikta nemažai tyrimų, kuriuose bandyta išsiaiškinti, ką rinkėjai žino apie politikus, jų politiką ir

pan. Teigiama, kad rinkėjų žinios apie politiką yra labai prastos. „Mažiau nei 40 % suaugusių amerikiečių žino senatorių vardus ir pavardes“ (Carpini ir Keeter 1996, p. 117, cituojama pagal Caplan 2006, p. 95). Taip pat dauguma rinkėjų nežino partijų, įstatymų, savo teisių ir pareigų.

Per 1992 metų prezidento rinkimų kampaniją 89 % visuomenės žinojo, kad viceprezidentas Dan Quayle konfliktavo su žinomu televizijos veidu Murphy Brown, tačiau tik 19 % žinojo Billo Clintono politinius pasisakymus apie aplinką. 86 % žinojo, kad Džordžo Busho šuns vardas Millie, tačiau tik 15 % žinojo, kad abu kandidatai remia mirties bausmę. (Carpini ir Keeter 1996, p. 101, cituojama pagal Caplan 2006, p. 95).

Rinkėjai įsidėmi tik tai, kas jiems asmeniškai yra įdomu ir naudinga. Kita informacija lieka nuošalyje ir balsavimo metu ji nėra prisimenama. Tokiu būdu politikai gali nuslėpti tai, kas jiems yra nenaudinga ir paviešinti tai, kas naudinga. Taigi, politiniai manipuliavimo mechanizmai aktyviai veikia visuomenę ir jos sprendimus. Žmonės geriau mato politikų veiksmus nei girdi jų žodžius. Matydami, kad rinkėjai nesidomi politiniais sprendimais ir jų nestebi bei nevertina, politikai leidžia sau daugiau nei reikia, todėl dažniausiai nukenčia rinkėjas. Ne paslaptis, kad daugelis politikų sprendimų yra ypač nepalankūs daugeliui statistinių rinkėjų. Pasak B. Caplano, tokį rinkėjų neišmanymą ir politikos nesuvokimą galima vadinti tam tikra anomalija. Toks politikos nežinojimas yra neatleistinas ir griaua demokratiją. Rinkėjus galima būtų vadinti politikų darbdaviais, jei jie neprižiūri, kaip vyksta darbas ir nekreipia į tai dėmesio, jis nebus padarytas gerai ir kokybiškai.

1.2. Racionalus ir iracionalus elgesys

„Kas yra racionalus rinkėjas? Kas gali pasakyti kas yra, o kas nėra iracionalu?“ (Wittman 2005, cituojama pagal Caplan 2006, p. 98). B. Caplanas aiškina, kad racionalius sprendimus rinkėjas gali priimti tik tada, kai puikiai išmano valstybėje vykstančius ekonomikos modelius. Visi kiti sprendimai yra paremti iracionalumu. Nors gali atrodyti, kad tokie neapgalvoti sprendimai turėtų žlugdyti politinius procesus, tačiau tam tikras rinkėjų nenusimanymas apie politiką yra priimtinas. Pasak B. Caplano, balsavimo metu didesnę įtaką rezultatams turi ne rinkėjo žinios, o jo iracionalus elgesys, kuris pastaruoju metu tampa norma. Neretai rinkėjai noriai balsuoja rinkimuose ar išreiškia savo nuomonę referendume, tačiau dažniausiai negali racionaliai paaiškinti pasirinkimo

priežasčių. Rinkėjo elgesys dažniausiai pagrįstas principu patinka – nepatinka. B. Caplanas teigia, kad ne politikos, o ekonominių žinių stoka lemia neadekvatų rinkėjo elgesį. Kiekvieną kartą balsuodami rinkėjai padaro klaidų, kurios rinkimų atveju gali būti ištaisomos tik po ketverių metų (pvz., rinkimai į Seimą).

Kai kurie politologai ir mokslininkai rinkėjų elgesį sieja su bendruomeniškumu. „Rinkėjas gali balsuoti vienaip, o ne kitaip, nes susitapatina su referentine grupe, šeima, kolegomis. Pavyzdžiui, žemaičiai turėtų balsuoti už žemaičius, o balsuojantieji kitaip galėtų būti smerkiami“ (*Lietuvos žinios*). Vadinasi, neišvengiami psichologiniai veiksniai, kurie lemia rinkėjų sprendimą. Remiantis „Lietuvos žinių“ (2011) straipsniu „Kodėl rinkėjas balsuoja?“, rinkėjams svarbios grupės (šiuo atveju partijos), kurios oficialių apklausų duomenimis užima aukščiausias vietas. Kitaip tariant, rinkėjai nenori palaikyti pralaimėtojų.

Referendumo atveju rinkėjai atsižvelgia į daugumos nuomonę. Straipsnyje („Lietuvos žinios“, 2011) teigiama, kad noro prisijungti prie daugumos psichologinis mechanizmas yra labai įtaigus ir ne vienoje demokratinėje Vakarų šalyje uždrausta prieš rinkimus skelbti statistines prognozes, kas gali laimėti, nes tikima, kad žmogus akiai gali keisti savo sprendimą. Iki šiol manoma, kad rinkėjas, priskiriantis save vienai ar kitai grupei, balsuoja arba bent jau ruošiasi balsuoti taip, kaip ir kiti toje grupėje esantys nariai. „Savęs priskyrimas grupei, suvoktai kaip „mes“, gali remtis vertybėmis (idealiomis, pragmatinėmis) ar bendru nusivylimu ir jomis, ir politine sistema“ („Lietuvos žinios“ 2011). Įdomu tai, kad rinkėjai dažniausiai nori, kad Vyriausybės ir Seimo sprendimai būtų paremti logika, racionalumu ir tuo pačiu iracionalumu, t. y. jausmais, emocijomis, asmeniniu požiūriu. Tačiau tai yra dvigubi standartai, nes dažniausiai rinkimų metu rinkėjai remiasi tik savo iracionaliu požiūriu į valstybės valdymą ir atlieka nelogiškus sprendimus.

Jausmai – vienas svarbesnių veiksnių, kuris lemia rinkėjo požiūrį į politikus ir politiką. Anot psichologo V. Legkausko rinkėjui svarbu, kaip kalba politikas. Kuo politiko kalba pozityvesnė, tuo jis sutinkamas maloniau. Be to, dažnas dalyvavimas įvairiose televizijos laidose taip pat gali veikti rinkėjų požiūrį ir simpatijas (psichika.eu). Psichologinės balsavimo priežastys gali būti susijusios net su balsavimo diena. 2003 metais gegužės 10 – 11 dienomis vykusiame referendume pirmąją balsavimo dieną aktyvumas nebuvo didelis. Rinkimai dažniausiai vyksta sekmadieniais, o tąkart rinkimai buvo paskelbti šeštadienį. Tuo metu Seimo pirmininku buvęs Artūras Paulauskas tokį

menką rinkėjų aktyvumą vertino normaliai. „Šeštadienis psichologiškai sunki diena, nes ji yra ta diena, kada žmonėms dar nėra tekę balsuoti. Šiandien yra neblogas oras, todėl tikėtina, kad dalis rinkėjų pasuko sodinti bulvių“, – sakė A. Paulauskas (Balsas.lt 2003). Yra atlikta tyrimų, kurie įrodo, kad balsavimo baigtį ir rinkėjo pasirinkimą gali lemti tokie visiškai išoriniai veiksniai, kaip oras (Gomez, Hansford, Kraus 2007), susierzinimas dėl per mažos algos, išsiskyrimo su mylimuoju, prastai sužaistų mylimos komandos rungtynių (Healy, Malhotra, Hyunjung 2010).

1.3. Politinių pažiūrų poveikis rinkėjo elgesiui

Kiekvienas balsavimo teisę turintis pilietis turi politinį požiūrį ir tam tikras nuostatas, kuriomis vadovaudamasis jis priima sprendimus rinkimuose ar referendume. Ch. Prosseris straipsnyje „Personality Prevails: A political psychology perspective on the Scottish independence referendum“ teigia, kad politinės nuostatos neatsiranda iš niekur. „Visa tai atspindi socialinę ir ekonominę žmogaus padėtį. Mokslininkai jau seniai įrodė, kad politiniai požiūriai kyla iš giliai įsišaknijusių psichologinių asmenybės nuostatų. Asmenybė apima minties, jausmų ir elgesio modelius, kurie yra gana stabilūs“ (Prosser 2014). Tai reiškia, kad žmogus ir jo veiksmai nesikeičia. Jo elgesį galima numatyti. Jei asmuo dar vaikystėje buvo intravertu, tai ir suaugęs jis liks tokiu pat.

Politinės pažiūros taip pat susijusios su tokiais būdo bruožais, kaip sąžiningumas ir atvirumas. Ch. Prosseris aptaria mokslinius tyrimus ir teigia, kad žmonės, kurie yra labai sąžiningi, linkę būti organizuotais, disciplinuotais, pareigingais. Aiškinama, kad žmonės, kurie yra atviri, dažniausiai yra kūrybiški, trokšta naujų įspūdžių. Mažiau atviri yra konservatyvūs, linkę daryti konkrečius darbus ir kurti labai aiškias idėjas. Žmonės, kurie yra sąžiningi, linkę būti politiškai konservatyvūs (tai nesiejama su Konservatorių partija). Tie, kurie yra atviri, dažniausiai linkę būti liberalais (Prosser 2014).

1.4. Elgesio tipai

Iki šiol nėra aiškaus balsavimo elgesio klasifikavimo modelio, tačiau 2004 metais Kipro referendumo metu atlikti tyrimai parodė, kad rinkėjų balsavimo elgesys keičiasi priklausomai nuo rinkimų tipo. Dažniausiai piliečiai naudoja įvairius kriterijus, kurie skirtingai panaudojami prezidento, Seimo, vietos savivaldos rinkimuose ar referendume (Andreadis, Chadjipadelis 2005).

Pasak Andreadžio ir Chadjipadelio, Seimo ar vietos savivaldos rinkimai skiriasi, nes rinkėjas balsuoja už jam labiau patikusį žmogų. Balsavimas referendume remiasi kitokia logika – žmonės yra specialiai paprašyti išreikšti savo nuomonę vienu ar kitu klausimu, kuris grindžiamas aiškiai apibrėžta politika.

Įdomu tai, kad vyresnio amžiaus žmonių tyrimas pokario Japonijoje atskleidė, kad miesto gyventojai labiau rinkosi socialistines partijas, o kaimo žmonės – konservatorių. Nepriklausomai nuo politinės pirmenybės, tai pakankamai įdomus skirstymas, kuris gali būti priskirtas emocinei įtakai. (Kyogoku ir Ike 1960) Atlikta nemažai tyrimų, kuriais siekta išsiaiškinti, kaip emocijos gali veikti rinkėjo elgesį rinkimų ar referendumo metu. Naujausi tyrimai rodo, kad nuostaba ir netikėtumo jausmas gali veikti rinkėjo elgesį. Studentų iš Masačiuseto Amhersto universiteto eksperimentas parodė, kad žmonės, kurie į rinkimus atėjo prieš tai su kuo nors susipykę, įniršę, buvo mažiau nuoseklūs rinkdamiesi už kurį kandidatą jiems balsuoti (Parker, Isbell 2010).

Balsavimo rezultatus gali veikti net sveikatos būklė. Izraelyje atlikto tyrimo metu buvo nustatyta, kad balsuoti einančio rinkėjo „streso hormono“ kraujyje koncentracija yra didesnė nei įprastai (Waismel– Manor, Ifergane, Cohen 2011). Gydytojai teigia, kad didesnė „streso hormono“ kortizolio koncentracija kraujyje gali turėti įtakos atminčiai (Putman, Antypa, Chrysovergi, Van Der 2010). Galima teigti, kad susijaudinimas gali paveikti balsavimo rezultatus.

1.5. Nuspėjamas ir nenuspėjamas rinkėjo elgesys

Didžiąją dalį rinkėjų veiksmų galima nuspėti, net jei rinkėjo sprendimai yra iracionalūs ir nepaklūstantys masei. B. Caplano knygoje „Mitas apie racionalų rinkėją“ teigia, kad galima apskaičiuoti ir nuspėti ne tik tų pačių interesų žmonių elgseną, bet ir skirtingų. Jis teigia, kad sprendimas gali priklausyti nuo to, kaip bus informuota visuomenė. Kuo daugiau informuota visuomenė, tuo lengviau ja manipuliuoti. Tačiau tas pats autorius aiškina, kad tokiu pat būdu rinkėjai taip pat gali manipuliuoti politikais.

Tačiau manipuliavimo mechanizmai turi būti gerai apgalvoti, nes kitu atveju nieko nepavyks. Šiuolaikinei visuomenei labai trūksta žinių apie politiką, todėl sprendimai rinkimuose daromi neapgalvotai ir be jokio racionalaus paaiškinimo. Kuo daugiau kvailų rinkėjų, tuo didesnė atsakomybė gula ant politiką suprantančių ir apgalvotus sprendimus priimančių žmonių. C. Caplan

teigia, kad tie asmenys, kuriems nebūdingas racionalumas, gali lengvai pakliūti į propagandos spąstus. Tai reiškia, kad tokie žmonės leidžia save apgaudinėti. Jie mielai klausosi to, kas kalba garsiau, šypsosi, apsirengęs gražiai arba žinomas todėl, nes filmavosi keliuose filmuose. Iracionalus žmogus nebūtinai bus jautrus aplinkos veiksniams, tačiau dėl savo neracionalumo jis negalės nekreipti į tai dėmesio. (Caplan 2006, p. 112).

T. Daugirdas straipsnyje „Rinkėjo kvailumas, politiko gudrybė“ teigia, kad politikai privalo būti savanaudiški, kad pasiektų politikos aukštumas. Lygiai taip pat ir žmonės, kurie yra potencialūs rinkėjai, yra savanaudiški. *„Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad kurioje nors gamykloje mažai uždirbantis bei darbdavio apgaudinėjamas pilietis balsuoja už partiją, kuri žada dvigubai pakelti minimalią algą todėl, kad nėra racionalus ir kliaujasi savo emocijomis. Galime klaidingai manyti, kad vien emocijomis grįsti internetiniai komentarai, kurie koneveikia esamą valdžią. Tačiau emocijų šiuose veiksmuose ar nuomonėse daug mažiau nei savanaudiškumo“* (Daugirdas 2012, p. 458). Galimi du rinkėjo veiksmų aiškinimo variantai. Jei statistinis, mažai uždirbantis valstybės pilietis rinksis sprendimus, kurie bus naudingi jo gyvenimui, t. y. dėl pasirinkimo padidės alga, bus mokamos didesnės socialinės pašalpos ir pan., tai jis mąstys racionaliai. Tai reiškia, kad jo požiūris jam bus visiškai racionalus ir paprastai paaiškinamas. Tačiau politiniu požiūriu tai yra iracionalus, neapgalvotas sprendimas, kuris bus naudingas jam, tačiau nereiškia, kad bus naudingas likusiai daliai rinkėjų. „(...) „paprastas rinkėjas“ vadovaujasi tomis žiniomis, kurias turi. Problema glūdi ne emocijose, o politinio išprusimo lygyje“ (Daugirdas 2012, p. 458). Vadinasi, nereikia priekaištauti ar stebėtis, kad paprastas kaime pas ūkininką dirbantis darbininkas ar valytoja žinos tiek pat, kiek ir politikos mokslų profesorius ar teisininkas. Kiekvienas iš jų domėsis tuo, kas jam naudinga, svarbu ir įdomu. Jei paprastas darbininkas domėsis, ar kils jo atlyginimas ir ar gaus kokią nors socialinę pašalpą, tai politikos mokslų profesorius analizuos politinę valstybės sistemą, jos bendravimą su užsienio šalimis, ekonominius rodiklius, rinkos pokytį. Britų politikas Vinstonas Čerčilis yra sakęs, kad penkių minučių pokalbis su vidutiniu rinkėju – geriausias argumentas prieš demokratiją. Visa tai įrodo, kad labai nedidelė dalis gyvena politikos naujienomis, žino politikų darbus, nes domisi savo buitimi ir išgyvenimu.

Jei rinkėjas yra išmestas už „politikos borto“ ir jam nėra paprastai paaiškinami politiniai veiksmai, Seimo sprendimai ir pan. jis gali pradėti elgtis neprognozuojamai. Tačiau net ir tada toks elgesys politikos specialistų būtų prognozuojamas. Vis dėlto, rinkėjas turi kuo nors pasitikėti ir

manyti, kad vienas ar kitas politikas jam sako tiesą, nors taip ir nėra. Kitu atveju demokratija griūtu. *„Nelaikydami politikos svarbiu ar rimtu dalyku, žmonės jau dabar neina balsuoti ar nuolat jaučiasi apgaulinėjami. Būtų didelis blogis, jei žmonės pradėtų galvoti, kad politika tėra vien apgavystės, o rinkimai – šių apgavysčių legalus įforminimas, kad politikai – vien savanaudžiai mulkintojai, siekiantys gauti darbo vietas, kuriose šiltai ir be rūpesčių gyventų kelis metus už mokesčių mokėtojų pinigus“* (Daugirdas 2012, p. 459). Demokratijoje labai svarbus pasitikėjimas. Tai reiškia, kad rinkėjai rinkimų metu nusprendę, kad Seime pareigas atliks 141 asmuo, tvirtai pasitiki jų sprendimais. Lygiai tokiu pat principu galima vadovautis norint išreikšti savo nuomonę referendume. Žinoma, kiekvienas rinkėjo spindimas turi tam tikrus argumentus, kurių jis tvirtai laikosi, tačiau tai nereiškia, kad vieni ar kiti argumentai yra teisingi. Be to, dažnai pasirinkimas neatsiejamas nuo emocijų.

Jei rinkėjai prieš eidami išreikšti savo nuomonės bus emociškai įaudrinti, t. y. paveikti tam tikrų politinių ginčų laidoje, žiniasklaidoje pasirodžiusių straipsnių, jokių būdu negalės būti visiškai racionalūs. *„Politikams labai patogu galvoti, kad rinkėjas yra emocingas, kvailas, galvojantis vien apie trumpalaikius tikslus, (...) nieko nuostabaus, kad rinkėjai priima tokius sprendimus, kurie ir pasirodo kaip „bausmė“, nes jie neturi jokių aiškių racionalių kriterijų pasirinkimams, tad sprendžia pagal tai, kurio politiko pasekta pasaka yra gražesnė“* (Daugirdas 2012, p. 459). Nei rinkimuose, nei referendume nėra svarbi vieno žmogaus nuomonė, ji yra svarbi tik kitų tokių pačių nuomonių kontekste. Racionalus rinkėjas visų pirma nusprendžia, kokia partija jis tiki ir pasitiki, kokią naudą jis gaus. Po to, jis bando nuspręsti, kokia partija turi didesnę tikimybę laimėti. Jei jis pasirinktų partiją, kurios šansai rinkimuose yra maži, jis „iššvaistys“ savo balsą (Downs 1957, p. 48) Kitu atveju jis rinksis (bus priverstas) kitą partiją, kuri turi galimybių laimėti. Downs (1957, cituojama pagal Šumskas 2014, p. 71) teigia, kad pavienių rinkėjų išprusimo lygis ir politinė kompetencija yra ribota. Tai reiškia, kad dalį rinkėjų sprendimų galima kontroliuoti ir prognozuoti.

1.6 Socialinė komunikacija ir jos poveikis rinkėjui

Žiliukaitė (2014) straipsnyje „Balsavimas rinkimuose ir rinkėjų socialinių tinklų charakteristikos“ teigia, kad žmonių elgesį galima paaiškinti analizuojant jų ryšius su artimais žmonėmis, t. y. ar jie pasitiki jų politinėmis žiniomis, ar klausia apie tai, ar bando diskutuoti. Galima daryti prielaidą, kad kuo žmogus dažniau ir efektyviau bendrauja su artimaisiais savo

socialinio rato asmenimis, tuo tie asmenys daro jam didesnę įtaką. Vadinasi, jo sprendimai yra paremti nelogiškumu ir iracionalumu. 2012 metais atliktos porinkiminės Lietuvos gyventojų apklausos duomenys parodė, kokią įtaką rinkėjams turi jų socialiniai tinklai. „Šios analizės rezultatai atskleidžia, kad socialiai izoliuoti, su artimais žmonėmis apie politiką nediskutuojantys, apolitiškiems tinklams priklausantys rinkėjai rečiau balsuoja rinkimuose nei rinkėjai, integruoti į tinklus, kurių nariai turi tam tikras politines preferencijas, kuriuose rinkėjai randa žmonių, kurių žiniomis apie politinį gyvenimą gali pasitikėti“ (Žiliukaitė 2014, p. 98). Gauti duomenys rodo, kad respondentai, kurie atsakinėjo į klausimus, mielai renkasi pokalbius su labai artimais šeimos nariais, t. y. vienu iš sutuoktinių, partneriu ar giminaičiu. Draugai užima taip pat aukštą vietą socialiniame respondentų sąrašė, tačiau su jais pasikalbama rečiau. Mažiausiai kalbamasi su kaimynais ir bendradarbiais. Respondentai teigia, kad su savo įvardytais žmonėmis bendrauja gana dažnai, t. y. beveik kasdien. *„Bendravimo intensyvumas mažėja su kiekvienu atsakymo eiliškumo tvarka vėliau įvardytu tinklo nariu, tačiau net ir su paskutiniu, trečiuoju asmeniu, su kuriuo diskutuojama apie politiką, tik ketvirtadalis jį įvardijusių respondentų bendrauja retai. Taigi, bendravimo dažnis tinkluose yra pakankamas, kad būtų galima kelti hipotezes apie tiesioginių individų ryšių su tinklo nariais įtaką balsavimo sprendimams ir jas tikrinti“* (Žiliukaitė 2014, p. 111). Taip pat straipsnyje teigiama, kad pokalbiai apie politiką šeimoje nėra toks dažnas atvejis, tačiau net ir tai pasirinkę respondentai kalbas apie politiką linkę palikti šeimos rate ir viešumoje apie tai nekalbėti. Vinogradnaitė (2006, p. 140–157, cituojama pagal Žiliukaitės 2004, p. 112) teigia, kad artimi gyventojų pokalbiai apie politiką neleidžia jiems tobulėti šioje srityje. Tai reiškia, kad apie politiką jie nesužino nieko naujo, o kitu atveju gali susidaryti klaidingą įspūdį ir išgirsti faktais nepagrįstą nuomonę.

Nors gyventojai drąsiau apie politiką kalba su šeimos nariais, tačiau net ir tuo atveju jie jaučia baimę, kad gali su jais susipykti dėl neįtikusios nuomonės, todėl neretai šios minties atsisako. „Baimė, kad diskusijos politikos klausimais gali pakenkti turimiems ryšiams, nebūtinai yra išskirtinis Lietuvos visuomenės bruožas“ (Vinogradnaitė 2006, p. 140–157, cituojama pagal Žiliukaitės 2014, p. 112). Flap, Volker (2003, p. 28–45, cituojama pagal Žiliukaitės 2014, p. 113) pastebi, kad politinėmis temomis žmonės kalba tik šeimoje todėl, kad bijo kitų žmonių reakcijos. „(...)šią tendenciją Lietuvos visuomenėje galima būtų sieti ir su sovietmečio padariniais, tebesitęsiančiu „uždarųjų nišų“, kai daugelis žmonių politikos temomis kalbėdavo tik šeimoje ar su artimiausiais draugais, efektu“ (Flap, Volker 2003, p. 28–45, cituojama pagal Žiliukaitės 2014, p.

113). Tai reiškia, kad rinkėjų elgesys nesikeičia nei per dieną, nei per metus, todėl galimybė, kad politinių sprendimų priėmimas bus racionalus ir gerai apgalvotas yra labai maža. Iki šiol tikima, kad kitas žmogus geriau nusimano apie politiką, todėl jo žodžiais verta tikėti labiau nei paties savo. Kuo socialinis ryšys tarp artimų asmenų grupės stipresnis, tuo didesnė tikimybė, kad šioje grupėje esantys asmenys elgsis vienodai ar bent jau labai panašiai. Vadinasi, balsavimo metu rinkėjas neapgalvotai atliks tokį sprendimą, kurį jau anksčiau buvo aptaręs su artimu šeimos nariu, draugu ar sutuoktiniu.

1.7 Socioekonominio statuso prasmė

Savo nuomonės reiškimas rinkimuose, referendume yra siejamas su individo ir kolektyvo sprendimu. Politologai teigia, kad rinkėjo elgesiui įtaką gali daryti išsimokslinimas, pajamos, profesija, psichologiniai indikatoriai, lytis, amžius (Conway 1991, Milbrath ir Goel 1977; Parry, Moysler ir Day, 1992; Rosenstone ir Hansen 1993; Verba, Schlozman, Brady ir Nie 1993; Verba, Schlozman ir Brady 1995, cituojama pagal Imbrasaitė 2008, p. 41). Teigiama, kad išsilavinę žmonės yra atsakingesni ir geriau supranta, kokias pasekmes turės vienas ar kitas jų pasirinkimas. Taip pat tokie rinkėjai suvokia, kaip pasirinkimas gali paveikti jų tolimesnį gyvenimą (Jackson 1995, cituojama pagal Imbrasaitė 2008, p. 41). Rinkėjo apsisprendimo procesas yra ilgalaikis. Tai reiškia, kad nuostatos, kuriomis jis vadovaujasi rinkimų dieną yra susiformavusios kelis ar keletą dešimčių metų. Ilgalaikių veiksnių amplitudėje yra rinkėjo socialinė padėtis, aplinka, kurioje jis augo, gyvena dabartiniu momentu (Degutis 2000, p. 6).

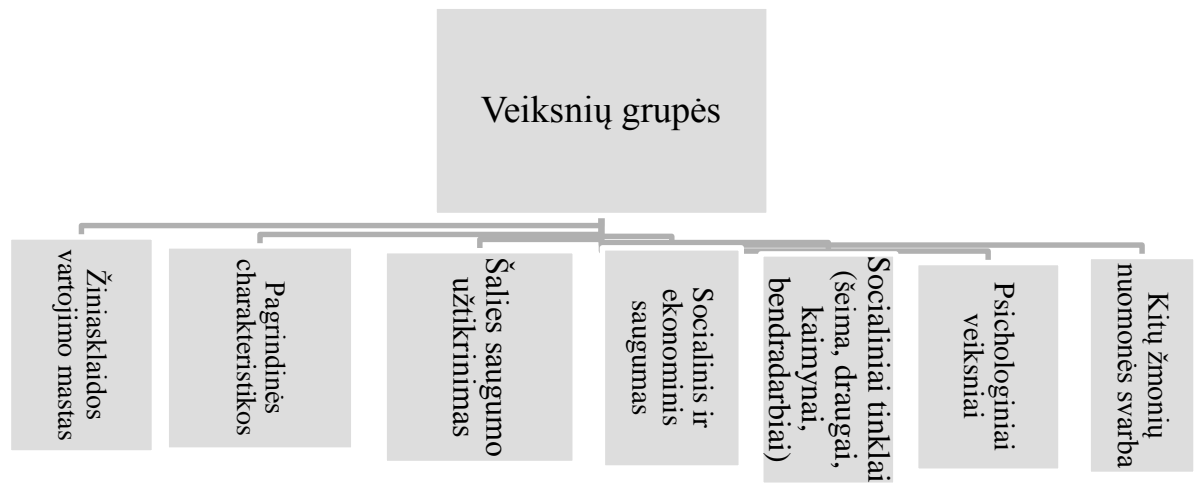
Išsilavinimas taip pat susijęs su gaunamų pajamų kiekiu. Galima daryti prielaidą, kad kuo aukštesnis išsilavinimas, tuo didesnes pajamas gauna individas. Taip pat, tokie žmonės politika domisi žymiai daugiau nei mažesnes pajamas gaunantys ir menkesnį išsilavinimą turintys žmonės (Verba, Schlozman ir Brady 1995, cituojama pagal Imbrasaitė 2008, p. 42). Galima teigti, kad dėl šių dviejų veiksnių rinkėjų sprendimai dalyvaujant rinkimuose ir referendume gali kisti.

1.8 Veiksnių grupės

Rinkėjų elgseną galima sieti su septyniais veiksniais, kurie dažniausiai daro įtaką būsimiems sprendimams. Kadangi nėra tikslių balsavimų rezultatų, kurie paaiškintų rinkėjų elgseną, todėl tam

yra panaudotos apklauros, mokslininkų požiūris ir teorijos. Remiantis šiais veiksniais empirinėje dalyje bus analizuojama rinkėjų elgsena.

1 lentelė. Veiksniai, darantys įtaką rinkėjų elgesiui

Žiniasklaidos vartojimo mastas. Tai veiksnys, susijęs su žiniasklaidos priemonių naudojimu ir informacijos, susijusios su politika, ieškojimu. Šiai grupei priklauso radijo, televizijos laidos, įvairūs internetiniai žiniasklaidos portalai, popierinė spauda. Rinkėjai viena ar kita žiniasklaidos rūšimi naudojami kasdien, todėl galima teigti, kad ji daro įtaką sprendimų priėmimui. Žiniasklaida ne tik praneša apie įvykius. Ji formuoja nuomonę. Kiekviena žiniasklaidos priemonė skleidžia savo žinią, todėl rinkėjas yra veikiamas vis kitaip. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje teigiama, kad cenzūra yra draudžiama, o žodžio laisvė yra užtikrinama, nes tai yra demokratinės santvarkos pagrindas. Remiantis Konstitucija, žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas. Tokiu būdu, žiniasklaidos priemonės gali tiesiogiai daryti įtaką rinkėjui. Žurnalistų etikos inspektorius Gudaitis (2004, p. 18) teigia, kad Lietuvos žmonių teisinė sąmonė ir kultūra yra labai menka. Tai reiškia, kad tokie žmonės yra labai jautrūs. Kitaip tariant, jie negali atsirinkti, kas yra tiesa, o kas melas, nes kiekvieną žiniasklaidoje girdimą, skaitomą ir matomą žinią jie suvokia kaip neginčijamą tiesą.

Pagrindinės charakteristikos. Daugelis mokslininkų sutaria, kad sprendimų priėmimui įtaką gali turėti užsiėmimas, išsimokslinimas ir vieno šeimos nario mėnesinės pajamos. Kiekvienas dalyvavimas rinkimuose ar referendume sietinas su jau iš anksto apgalvotu sprendimu. J. Imbrasaitė teigia, kad asmenys, kurie aktyviai domisi politika, žymiai dažniau gauna didesnes algas, užima aukštas pareigas, be to, yra išsilavinę ir turintys daug tikslų gyvenime. Tačiau šie veiksniai nebūtinai atspindi tikrąją elektorato padėtį ir elgseną. Tam, kad būtų sužinota kuo daugiau apie rinkėjų elgseną, buvo atlikta apklausa. Jos metu nustatyta, kad tarp politinio dalyvavimo indekso ir Lietuvos gyventojų pajamų, profesinių pareigų ir išsimokslinimo egzistuoja patikimas ir statistiškai reikšmingas ryšys. (Jackson 1995, cituojama pagal Imbrasaitės 2011, p. 15) teigia, kad kuo labiau išsilavinęs yra žmogus, tuo didesnė tikimybė, kad jis suvoks, kaip veikia valstybės politinė sistema ir tuo pačiu žinos, iš kur gauti informacijos apie politiką.

Šalies saugumo užtikrinimas. Šalies saugumo užtikrinimas rinkėjams yra svarbus nuo pat tada, kai šalis tapo nepriklausoma. Net ir Lietuvai įstojus į NATO, ne visi gyventojai jaučiasi saugūs. Didžiausią grėsmę jie jaučia iš Rusijos. Šie veiksniai turi įtakos rinkėjų sprendimams, nes stojimas į ES saugumą iš dalies taip pat turėtų sustiprinti.

Socialinis ir ekonominis saugumas. Iki šiol yra atlikta nemažai įvairiausių tyrimų, kurių metu bandyta išsiaiškinti, kokie veiksniai turi įtakos rinkėjų sprendimams. Rose, Mishler ir Haerpfer (1997) bei Kumlin (2004) teigia, kad didelę įtaką tam turi sociotropinis ekonominis suvokimas. Tai reiškia, kad žmogui rūpi, kokia bus jo ekonominė ir socialinė padėtis. Jam bus svarbus nedarbo lygis, galimybė įsidarbinti, valstybės biudžeto pokyčiai. Visa tai jis vertina ir renkasi tai, kas jam yra geriausia. Be to, galima pažymėti, kad šie veiksniai svarbūs tik kaip visuma ir negali būti susijusi tik su vienu asmeniu. Kumlin (2004, cituojama pagal Imbrasaitės 2011, p. 14) teigia, kad kiekvienas žmogus gautą informaciją suvokia skirtingai ir tuo pačiu ją derina su savo asmenine patirtimi. Tokiu būdu yra formuojamas požiūris, kuriuo remdamasis rinkėjas balsuoja. Taip pat Kumlin (2004) teigia, kad tarp sociotropinio suvokimo ir asmeninės patirties yra labai silpnas ryšys. Todėl atkreiptinas dėmesys, kad sociotropinį suvokimą sukuria žiniasklaidoje atsirandanti informacija, o ne žmogaus patirtis. Daugeliui žmonių yra svarbi jautrių visuomenės sluoksnių padėtis – jaunimo ir pensininkų, nes vienaip ar kitaip rinkėjai yra su jais susiję.

Socialiniai tinklai (šeima, draugai, kaimynai, bendradarbiai). Socialinis tinklas gali būti suvokiamas kaip įvairiais ryšiais susijusių veikėjų sąsaja. Tai gali būti labai artimi žmonės – motina,

tėvas, sesuo, brolis, draugai, mažiau artimesni žmonės – kaimynai, bendradarbiai, su kuriais taip pat vyksta bendravimas. Galima daryti prielaidą, kad su mažiau artimais socialinio rato žmonėmis daugiau kalbama politinėmis temomis, nes tai viena iš temų, kuriai nebūtinai artimas ryšys. Tuo tarpu su labai artimais žmonėmis yra kalbama asmeniškoms temoms ir politika minima rečiau. Tačiau akivaizdu, kad kiekvienas toks pokalbis daro vienokią ar kitokią įtaką sprendimų priėmimui. Huckfeldt (1979, cituojama pagal Žiliukaitės 2014, p. 101) teigia, kad visa tai gali būti susiję su socialinės grupės normomis. Tai reiškia, kad rinkėjas pabendravęs su savo socialinio rato žmonėmis turėtų „atlikti prievolę“ ir daryti taip, kaip buvo nuspręsta pokalbio metu. Kitaip tariant, rinkėjui užkraunama didžiulė atsakomybė, nes visa tai verčia jį balsuoti taip pat, kaip ir kiti jo socialinio rato asmenys. Taip pat Huckfeldt, Beck, Dalton, Levine (1995, cituojama pagal Žiliukaitės 2014, p. 101) teigia, kad visai nesvarbu, koks yra ryšys, nes svarbūs yra ne tik patys artimiausi (tėvai, seneliai ir pan.), tačiau ir tolimesni ryšiai (pažįstami, kaimynai, bendruomenių nariai). Atliekant tyrimus svarbu išsiaiškinti, kaip konkrečiai kiekvienas socialinio rato narys veikia rinkėją. Galima daryti prielaidą, kad stiprus ryšys su draugais, o silpnas – su vos pažįstamais (Granovetter 1973, p. 1377, cituojama pagal Imbrasaitė 2002, p. 85). Taip pat teigiama, kad kuo socialiai artimesni yra žmonės, tuo jie daro didesnę įtaką individui. Šeima, partneris, artimi draugai turės didesnę įtaką ir jų mintys apie politiką bus įtaigesnės nei pažįstamų žmonių (Kenny 1994, p. 726, cituojama pagal Imbrasaitės 2002, p. 85). Galima manyti, kad visa informacija, gaunama iš savo socialiniame rate esančių asmenų, panaudojama rengiantis atlikti sprendimą.

Kitų žmonių nuomonės svarba. Politinę nuomonę gali keisti ne tik socialiniame rate esantys asmenys, bet ir visiškai svetimi ir nepažįstami žmonės, tačiau vienaip ar kitaip turintys tam tikrą autoritetą visuomenėje. Tai gali būti bažnyčios atstovai, politikai ir pan. McClurg (2006, cituojama pagal Žiliukaitės 2014, p. 102) teigia, kad žmonės, kurie puikiai išmano politikos taisykles gali suprantamiau išdėstyti informaciją, kuri būtų prieinama ir suvokiama kiekvienam rinkėjui. Tai reiškia, kad rinkėjas bus labiau informuotas ir gebės atskirti, kas yra teisinga, kas – melas. Vadinas, galės objektyviai vertinti gautą informaciją. Casanova (1994, cituojama pagal Ališauskienė, Kuznecovienė 2012, p. 103) teigia, kad religija atlieka svarbų viešą vaidmenį valstybės gyvenime. Tai reiškia, kad pamaldų metu skatindami diskusijas visuomenei svarbiais klausimais, tokiais kaip dalyvavimas referendume dėl stojimo į ES, skatina rinkėjus daryti išvadas. Verba, Schlozman ir Brady (1995, cituojama pagal Imbrasaitės 2008, p. 43) teigia, kad Bažnyčia iš dalies individams įdiegia pilietinius įgūdžius. Tiesa, šie įgūdžiai ir tiesos kiekvienam suprantamos skirtingai. Verba,

Schlozman ir Brady (1995) bei Huckfeldt ir Sprague (1995) aiškina, kad Bažnyčios tam tikra prasme verbuoja žmones ir yra specifiniai informacijos tiekimo kanalai.

Psichologiniai veiksniai. Tokie veiksniai gali būti susiję su baime, nerimu. Šie balsavimui įtaką galintys turėti veiksniai atsiranda, nes nežinoma, kokia bus asmens ar šeimos padėtis Lietuvai įstojus į ES. Taip pat bijoma reformų, naujų dalykų, kainų augimo. Psichologiniai dalykai svarbūs, kai galvojama apie kitus šeimos narius ir jų darbo perspektyvas. Nuolat kuriamos įvairios versijos, ar pasikeitus tvarkai, įstojus į ES, bus įmanoma prisitaikyti prie naujų gyvenimo ar darbo sąlygų.

Pirmojoje darbo dalyje aprašomi statistinio rinkėjo įpročiai ir elgesys. Daroma išvada, kad dažniausiai balsuodami rinkėjai nesiremia elementaria logika, kuri leistų apmąstyti ir kitas galimas sprendimų alternatyvas. Nuolat skubančioje visuomenėje laikas yra labai svarbus dalykas, todėl skaityti ir domėtis politika rinkėjas nemato prasmės. Vietoj to, jis paprasčiausiai įsimena tai, kas jiems tuo metu atrodė svarbu, pvz. būsimo prezidento šuns vardas ir oponentų pykčiai debatų laidoje, o ne politiko skelbiama politika.

Racionalus rinkėjas – retas reiškinys demokratinėje visuomenėje. Dažniausiai rinkėjai pasikliauja iracionalumu ir savo jausmais. Bendruomeniškumas ir daugumos nuomonė neretai yra svarbiau, net jei yra ne tas pasirinkimas, kurį rinkėjas palaikytų. Be to, rinkėjo elgesį ypač stipriai veikia išoriniai veiksniai (pvz., oras, algos sumažinimas / pakėlimas, mylimos komandos pralaimėjimas), dėl kurių jo pasirinkimai gali būti neadekvatūs.

Politinės pažiūros – vienas iš veiksnių, darančių įtaką rinkėjui. Kai kurių rinkėjų pažiūros nesikeičia, kaip ir jo charakteris. Tokie būdo bruožai, kaip atvirumas ar sąžiningumas gali lemti už ką rinkėjas balsuos. Šiuolaikinė visuomenė politiškai nėra labai išprususi, todėl sprendimai rinkimuose daromi neapgalvotai ir be jokio racionalaus paaiškinimo. Kuo daugiau kvailų rinkėjų, tuo didesnė atsakomybė gula ant politiką suprantančių ir apgalvotus sprendimus priimančių žmonių.

Galimi du rinkėjo veiksmų aiškinimo variantai. Jei statistinis, mažai uždirbantis valstybės pilietis rinksis sprendimus, kurie bus naudingi jo gyvenimui, t. y. dėl pasirinkimo padidės alga, bus mokamos didesnės socialinės pašalpos ir pan., tai jis mąstys racionaliai. Tai reiškia, kad jo požiūris jam bus visiškai racionalus ir paprastai paaiškinamas. Tačiau politiniu požiūriu tai yra iracionalus,

neapgalvotas sprendimas, kuris bus naudingas jam, tačiau nereiškia, kad bus naudingas likusiai daliai rinkėjų.

Socioekonominio statuso svarba yra neginčijama. Mokslininkai teigia, kad išsilavinimas, socialinė padėtis, pajamos turi įtakos rinkėjo sprendimams. Tai reiškia, kad kuo labiau išsilavinęs žmogus, tuo didesnė tikimybė, kad jis bus gerokai atsakingesnis ir logiškai priims sprendimus, nes numatys, kokią įtaką šis sprendimas turės ne tik jo, bet ir visos šalies gyvenimui.

Rinkėjų elgseną galima sugrupuoti į septynias grupes: pagrindinės charakteristikos (išsilavinimas, pajamos), socialinis ir ekonominis saugumas, šalies saugumo užtikrinimas, socialiniai tinklai, kitų žmonių nuomonės svarba, psichologiniai veiksniai ir žiniasklaidos vartojimo mastas. Kiekvienas iš šių veiksnių daro didesnę ar mažesnę įtaką rinkėjų pasirinkimui.

2. TYRIMO METODAS

1999 m. lapkričio 4 – 8 dienomis buvo atlikta Lietuvos gyventojų apklausa, kurią vykdė visuomenės nuomonės ir tyrimų centras Vilmorus. Buvo atliekama maršrutinė namų ūkių atranka iš 100 pirminių atrankos taškų. Apklausoje respondentų atranka buvo atliekama 3 pakopomis:

1. Lietuvos teritorija suskirstyta į stratas pagal apskritis ir gyvenamosios vietovės dydį (apskritis centrus, kitus miestus ir kaimo vietoves). Atrankos dydis kiekvienoje stratoje remiasi proporciniu teritorijos padalijimu.
2. Pirminiai atrankos vienetai – namų ūkiai atrinkti vadovaujantis maršrutinės atrankos logika.
3. Kiekviename atrinktame namų ūkyje atrinktas vienas respondentas laikantis artimiausio gimtadienio taisyklės.

Apklausos instrumentu buvo struktūruotas klausimynas. Klausimyną sudaro uždari klausimai apie būsimą balsavimą referendume dėl stojimo į ES ir kaip respondentai vertina savo apsisprendimo tvirtumą. Stengtasi sužinoti respondentų nuomonę apie galimą kaitą įvairiose šalies sociopolitinėse srityse, jeigu Lietuva įstotų į ES. Respondentų požiūrį į ES ir būsimą apsisprendimą matuoja 23 klausimai. Apklausoje dalyvavo 1015 respondentų.

2000 m. balandžio 26 – 30 ir lapkričio 2 – 5 dienomis buvo atlikta dar dvi trijų pakopų Lietuvos gyventojų apklausos, kurias vykdė visuomenės nuomonės ir tyrimų centras Vilmorus. Apklausoje respondentų atranka buvo atliekama 4 pakopomis 1999 m. apklausoje naudotu metodu. Apklausos instrumentu buvo struktūruoti klausimynai, kuriuose respondentų klausta, kokia jų nuomonė apie Europos Sąjungą. Norėta sužinoti, ar pakanka informacijos, teikiamos per Lietuvos žiniasklaidą ir ar kalbasi politinėmis temomis, kaip tai vertina. Be to, respondentų prašyta išreikšti nuomonę apie galimą kaitą įvairiose šalies sociopolitinėse srityse, jeigu Lietuva įstotų į ES. Apklausoje balandžio mėn. dalyvavo 1016, o lapkričio mėn. – 1018 respondentų.

2001 m. vasario 8 – 12 dienomis buvo atlikta trijų pakopų Lietuvos gyventojų apklausa, kurią vykdė visuomenės nuomonės ir tyrimų centras Vilmorus. Apklausoje respondentų atranka buvo atliekama 4 pakopomis 1999 m. apklausoje naudotu metodu. Apklausos instrumentu buvo struktūruotas klausimynas, kuriame respondentų klausta, ar jiems pakanka informacijos apie

Lietuvos stojimą į ES. Jų prašyta įvertinti, kokie paaiškinimai apie Lietuvos stojimą į ES būtų tinkamiausi. Aiškintasi, kokių žmonių pateikiamomis žiniomis apie Lietuvos stojimą į ES respondentai labiausiai pasitiki. Apklausoje dalyvavo 1059 respondentai.

2002 m. gegužės 2 – 19 dienomis buvo atlikta dar viena trijų pakopų Lietuvos gyventojų apklausa, kurią vykdė visuomenės nuomonės ir tyrimų centras Vilmorus. Apklausoje respondentų atranka buvo atliekama 4 pakopomis 1999 m. apklausoje naudotu metodu. Apklaustos instrumentu buvo struktūruotas klausimynas, kuriame respondentų klausta, ar jiems pakanka informacijos apie Lietuvos stojimą į ES, kaip vertina pateikiamą informaciją žiniasklaidos priemonėse, kokių žmonių nuomone jie labiausiai pasitiki. Apklausoje dalyvavo 2523 respondentai.

Kiekybinė tyrimo metodologija tinka nustatyti bendras politinio dalyvavimo ir sprendimo priėmimo raidos tendencijas, tačiau nepadeda išsiaiškinti subjektyvių, tik respondentams žinomų veiksmų.

Naudojant apklausų duomenis buvo atlikta koreliacija. Balsavimo intencijos įvertintos dvireikšmiais kintamaisiais „Už ES“, „Prieš ES“, „Nebalsuosiu“ ir „Neapsisprendęs/usi“ (arba „Sunku pasakyti“ vietoje dviejų paskutinių atsakymų), kurie gauti perkodavus atitinkamą kategorinį kintamąjį (detalesnė lentelė (2 lentelė) pateikta prieduose).

Nepriklausomi kintamieji – veiksniai, siejami su balsavimo intencijomis – skaičiavimams naudojami originalia forma (kaip pateikta Lietuvos HSM duomenų archyve) arba perkoduoti taip, kad didesni reikšmių kodai atspindėtų aukštesnį požymio laipsnį. Dalis kintamųjų transformuoti taip, kad būtų išlaikytas duomenų palyginamumas tarp atskirų apklausų.

Visi kintamieji yra arba dvireikšmiai, arba tvarkos matavimo skalės ir tik keli išvestiniai kintamieji (kelių kintamųjų aritmetiniai vidurkiai) gali būti laikomi intervalų matavimo skalės kintamaisiais. Todėl asociacijai tarp kintamųjų išmatuoti buvo pasirinktas Spirmeno ranginis koreliacijos koeficientas, tinkantis tvarkos ir aukštesnės matavimo skalės kintamiesiems. Tokiu būdu buvo įvertinamas ryšio tarp balsavimo intencijų ir galimai jas veikiančių veiksmų stiprumas, kryptis ir statistinio reikšmingumo lygmuo.

Šios koreliacinės analizės tikslas yra parodyti, su kokiais veiksniais reikėtų sieti teigiamas, neigiamas ar neutralias balsavimo dėl Lietuvos stojimo į ES intencijas ir kaip ryšiai tarp įvairių aiškinančiųjų veiksnių ir intencijų kito laike tarp 1999 m. ir 2002 m.

3. RINKĖJŲ ELGSENA. EMPIRINIS TYRIMAS

3.1 Analizės esmė ir hipotezės

Tam, kad būtų išsiaiškintos rinkėjo elgesio priežastys buvo atliktos Spirmeno ranginės koreliacijos tarp balsavimo intencijų (už, prieš, nebalsuotų, neapsisprendęs, sunku pasakyti) ir įvairių veiksmų, kurie galėtų lemti rinkėjų apsisprendimą balsuoti 2003 m. gegužės 10-11 dienomis vykusiame referendume dėl Lietuvos stojimo į ES.

Šioje darbo dalyje bus tiriami duomenys ir iškeliamos dvi hipotezės, kurios atspindėtų mokslininkų rinkėjų elgesio aiškinimus. Tolimesnėje darbo dalyje jos bus tikrinamos.

1 hipotezė. Dažnas bendravimas su savo socialinio rato asmenimis daro įtaką sprendimų priėmimui. Kaip ir minėta 1.6 (Socialinė komunikacija ir jos poveikis rinkėjui) ir 1.8 (Veiksmų grupės) poskyriuose socialiniame rate esančių žmonių nuomonė politiniais klausimais tiesiogiai veikia individą.

2 hipotezė. Sprendimų priėmimas turi tiesioginį ryšį su išsilavinimo lygiu. Kaip ir minėta 1.7 poskiryje (Socioekonominio statuso prasmė), išsilavinę žmonės atsakingiau priima sprendimus ir racionaliau sprendžia, kuris jo pasirinktas sprendimas bus naudingas ne tik jam, bet ir valstybei.

3.3. Veiksmų grupės ir rinkėjų elgsenos analizė

2 lentelė. Respondentų sprendimo priėmimas dėl stojimo į ES kelerių metų bėgyje

	1999 m. lapkritis	2000 m. balandis	2000 m. lapkritis	2001 m. vasaris	2002 m. gegužė
	%	%	%	%	%
Už	30,05	43,80	49,41	46,55	54,34
Prieš	31,03	25,10	22,30	21,81	21,13
Nebalsuočiau	12,22	7,58	6,48	9,35	
Neapsisprendęs	26,70	23,52	21,81	22,29	
Sunku pasakyti					24,53

Didžiausias procentas respondentų 2002 m. (54,34 %) buvo pasiruošę balsuoti „už“ vykstančiame referendume dėl stojimo į ES. Mažiausias pasitikėjimas ES pastebimas 1999 m. (30,05 %). Kitais metais respondentų procentinis santykis išliko panašus. 1999 m. respondentai priešiškesniausiai vertino ES (31,03 %), o mažiausiai norinčiųjų balsuoti „prieš“ buvo 2002 m. (21,13 %). Galima daryti prielaidą, kad 1999 m. žmonės atsargiai vertino Lietuvos sumanymą tapti ES nare, o vėliau atsiradus daugiau patikimos informacijos apie ES, vertinimas pakito.

Respondentai taip pat nepatiklūs buvo 2000 m. balandžio mėn. apklausos metu (25,10 %), tačiau palyginti su kitais metais, tai nėra didelis procentas. Išvis balsuoti daugiausia žmonių nesirengė 1999 m. (12,22 %). Po metų tokių žmonių procentas gerokai sumažėjo, tačiau 2001 m. vasarį jis vėl padidėjo keliais procentais (9,35 %). 2002 m. vykdytoje apklausoje tokio atsakymo varianto nebuvo. Buvo galima žymėti tik „sunku pasakyti“. Šiais metais gana didelis respondentų skaičius (24,53 %) nebuvo apsisprendę, kaip balsuos referendume dėl stojimo į ES. Neapsisprendusių keturių vykdytų apklausų metu buvo gana daug. Tai rodo pakankamai didelis respondentų procentas. 1999 m. neapsisprendusių kaip elgtis buvo daugiausia (26,70 %). Nors kitais metais vykdytoje apklausoje tokių respondentų sumažėjo, tačiau procentas išliko pakankamai didelis. 2001 m. vasarį tokių respondentų procentas buvo vis dar aukštas (22,29 %).

Didžiausias respondentų nuomonių skirtumas pastebimas tarp 1999 m. ir 2002 m. vykdytų apklausų. Galima teigti, kad gyventojai per kelerius metus suvokė savo sprendimo priėmimo galimybes ir galimus padarinius. Be to, juos galėjo veikti tam tikri veiksniai, kaip geresnis išsilavinimas, padidėjusios ar sumažėjusios pajamos, socialinio rato žmonės ir pan. Ryšys tarp įvairių išorės veiksnių bei balsavimo intencijų bus tiriamas tolimesnėje darbo dalyje.

3 lentelė. Socialinis ir ekonominis saugumas

	1999 m. lapkritis				2000 m. balandis				2000 m. lapkritis				2002 m. gegužė		
	Už	Prieš	Nebalsuočiau	Neapsisprendęs	Už	Prieš	Nebalsuočiau	Neapsisprendęs	Už	Prieš	Nebalsuočiau	Neapsisprendęs	Už	Prieš	Sunku pasakyti
Bendro gyvenimo lygio aušinimas	,571**	–,310**	–,139**	–,164**	,462**	–,273**	–,132**	–,179**	,464**	–,272**	,145**	,201**	,520**	–,356**	–,264**
Galimybės rasti darbą	,421**	–,247**	–,099**	–,105**	,380**	–,253**	–,154**	–,090**	,362**	–,263**	–,126**	–,077*	,464**	–,362**	–,193**
Geresnė pensininkų padėtis	,397**	–,223**	–,104**	–,101**	,271**	–,179**	–0,058	–,098**	,300**	–,173**	–,134**	–,110**	,314**	–,208**	–,166**
Geresnė jaunimo padėtis	,346**	,174**	–,126**	,083**	,264**	,207**	–,112**	–0,021	,306**	–,197**	–,123**	–,098**	,396**	–,300	–,174**

**p<0,01, *p<0,05

Tarp bendro gyvenimo lygio augimo ir balsavimo intencijos „už“ (1999 m. apklausa) yra vidutinio stiprumo ryšys. Jis yra reikšmingas (Spearman= ,571, $p<0,01$) kaip ir balsavimas už 2000 m. balandis (Spearman= ,462, $p<0,01$), 2000 lapkritis (Spearman= ,464, $p<0,01$) ir 2002 m. gegužė (Spearman =,520, $p<0,01$). Su kitomis balsavimo intencijomis ryšys yra labai silpnas, tačiau jis taip pat reikšmingas. Vadinasi, rinkėjai tiki, kad gyvenimas po įstojimo į ES bus kokybiškesnis ir geresnis. Šiek tiek mažesnis statistinis reikšmingumas yra su balsavimo intencijomis „nebalsuočiau“, „neapsisprendęs“ ir „sunku pasakyti“. 1999 m. ir 2002 m. rinkėjai labiausiai tiki gyvenimo lygio gerėjimu. Šių metų statistinis reikšmingumas pats didžiausias. Tačiau respondentai tais pačiais metais yra labiausiai skeptiški ir balsuotų prieš.

Su socialiniu ir ekonominiu saugumu susijusi galimybė rasti darbą. Tačiau tarp šio veiksnio ir visų balsavimo intencijų ryšys yra silpnas arba labai silpnas, tačiau statistinis reikšmingumas yra. Palyginus ketverių metų apklausų duomenis stipriausias ryšys pastebimas 1999 m. (balsavimas už) ir 2002 m. (balsavimas už). Tarp galimybės rasti darbą ir balsavimo už 1999 m. ir 2002 m. taip pat yra didžiausias statistinis reikšmingumas (1999 m. Spearman= ,421 $p<0,01$ ir 2002 m. Spearman= ,464, $p<0,01$). Socialinis saugumas turėtų būti vienas svarbiausių veiksnių, kurie darytų įtaką rinkėjų pasirinkimui. Tačiau remiantis keturių apklausų duomenimis, ryšys yra silpnas arba labai silpnas.

Pensininkų ir jaunimo padėties gerėjimas domina rinkėjus. Pensininkų padėties kaita turi visus statistiškai reikšmingus ryšius su balsavimo intencijomis, išskyrus su 2000 m. balandžio mėn. nebalsuočiau. Tarp pensininkų padėties gerėjimo ir balsavimo už yra silpnas, tačiau statistiškai reikšmingas ryšys. Didžiausias statistinis ryšys tarp šio veiksnio ir balsavimo už yra 1999 m. (Spearman= ,397, $p<0,01$) ir 2002 m. (Spearman = ,314, $p<0,01$).

Jaunimo padėties gerėjimas su balsavimo intencijomis turi visus statistiškai reikšmingus ryšius, išskyrus 2000 m. balandžio mėn. „neapsisprendęs“ ir 2002 m. gegužės mėn. „prieš“. Didžiausias statistinis ryšys yra su 2002 m. balsavimu „už“ (Spearman= ,396, $p<0,01$). Mažiausias statistinis ryšys yra su 1999 m. balsavimu „neapsisprendęs“ (Spearman= ,083, $p<0,01$).

4 lentelė. Šalies saugumo užtikrinimas

	1999 m. lapkritis				2000 m. balandis				2000 m. lapkritis				2002 m. gegužė		
	Už	Prieš	Nebalsuočiau	Neapsisprendęs	Už	Prieš	Nebalsuočiau	Neapsisprendęs	Už	Prieš	Nebalsuočiau	Neapsisprendęs	Už	Prieš	Sunku pasakyti
Didesnis nacionalinis saugumas	,310**	–,093**	–,102**	–,148**	,279**	–,167**	–,083**	–,104**	,325**	–,178**	–,144**	–,128**	,336**	–,219**	–,182**
Gerėsniai santykiai su Rusija	,161**	–0,047	–0,042	–,087**	,134**	–,102**	–0,015	–0,042	,116**	–0,06	–0,024	–,066*	,157**	–,091**	–,095**
Pasitikėjimas Rusija					–,086**	,090**	0,056	–0,026							

Šalies saugumo užtikrinimas yra ne mažiau svarbus veiksnys. Su šalies saugumu susijęs didesnis nacionalinis saugumas, geresni santykiai su Rusija. 2001 m. klausimų apie tai nebuvo, o 2000 m. balandžio mėnesio apklausoje užduotas klausimas apie pasitikėjimą Rusija. Tarp nacionalinio saugumo kaitos ir balsavimo intencijų yra tik silpnas arba labai silpnas, tačiau statistiškai reikšmingas ryšys. Didžiausias statistiškai reikšmingas ryšys pastebimas 2002 m. (Spearman= ,336, $p<0,01$). Mažiausiai statistiškai reikšmingas ryšys yra su 2000 m. balandžio mėn. nebalsuočiau (Spearman= – ,083, $p<0,01$). Nacionalinio saugumo klausimas rinkėjams yra svarbus, nes prieš balsuodami referendume, jie į tai atsižvelgtų. LR Valstybės saugumo departamentas yra apibrėžęs grėsmes nacionaliniam saugumui. Didžiausia grėsmė – Rusija ir jos žvalgybiniai interesai. Rusijos žvalgybas ir saugumo tarnybas daugiausia domina Lietuvos vidaus ir užsienio politika, krašto apsaugos sistema (LR VSD, 2014). Todėl Lietuvos santykiai su šia šalimi yra labai įtempti. Visa įvairiose informacijos priemonėse pateikiama informacija verčia rinkėjus apmąstyti savo balso ir pasirinkimo vertę.

Tarp santykių su Rusija kaitos ir balsavimo intencijų yra labai silpnas ryšys arba beveik jo nėra, tačiau šis ryšys yra statistiškai reikšmingas. Rusija jau nuo seno laikoma viena iš pagrindinių grėsmių Lietuvai, todėl yra svarbus ryšys tarp respondentų pasirinkimo ir esamų veiksnių. Statistiškai reikšmingas ryšys yra beveik su visomis balsavimo intencijomis, išskyrus 1999 m. „prieš“ ir „nebalsuočiau“, 2000 m. balandžio mėn. „nebalsuočiau“ ir „neapsisprendęs“, 2000 m. lapkričio mėn. „prieš“ ir „nebalsuočiau“.

2000 m. balandį buvo klausiama apie pasitikėjimą Rusija, tačiau gauti Spirmeno koreliacijos duomenys rodo, kad tarp šio klausimo ir balsavimo intencijų yra labai silpnas ryšys. Be to, statistiškai reikšmingos yra tik dvi balsavimo intencijos už (Spearman= – ,086, $p<0,01$) ir prieš (Spearman= ,090, $p<0,01$).

5 lentelė. Pagrindinės charakteristikos

	1999 m. lapkritis				2000 m. balandis				2000 m. lapkritis				2001 m. vasaris				2002 m. gegužė		
	Už	Prieš	Nebalsuočiau	Neapsisprendęs	Už	Prieš	Nebalsuočiau	Neapsisprendęs	Už	Prieš	Nebalsuočiau	Neapsisprendęs	Už	Prieš	Nebalsuočiau	Neapsisprendęs	Už	Prieš	Sunku pasakyti
Išsimokslinimas	0,05 1	0,04 1	0,04 4	,064 *	0,05 8	0,036	- 0,03 9	- ,081 **	- 0,00 1	0,03 2	0,01 2	- 0,0 39	0,0 46	,083 **	- 0,03 7	- ,11 1**	,065 **	- 0,00 6	- ,069 **
Pajamos	,089 *	0,02 2	0,02 3	- ,101 **	,092 **	- 0,026	- 0,04 1	- 0,05 5	,066 *	0,04 1	- ,070 *	- ,07 9*	,12 8**	0,01 2	- ,086 **	- ,10 6**	,194 **	- ,115 **	- ,114 *

Rinkėjų pasirinkimas atsižvelgiant į išsilavinimą ir gaunamas pajamas daugelyje teorijų aiškinamas kaip labai svarbus veiksnys. Manoma, kad išsimokslinimas turi tiesioginį ryšį su daromais sprendimais. Šiuo atveju, remiantis apklausų duomenimis ir atliktomis koreliacijomis, ryšys tarp išsimokslinimo ir balsavimo intencijų yra labai silpnas, tačiau statistiškai reikšmingas tik iš dalies. Ryšys yra tik tarp balsavimo intencijų 1999 m. „neapsisprendęs“, 2000 m. balandžio mėn. „neapsisprendęs“, 2001 m. vasario mėn. „prieš“ ir „neapsisprendęs“, 2002 m. gegužės mėn. „už“, „prieš“ ir „sunku pasakyti“. Jokio statistinio ryšio tarp išsimokslinimo ir balsavimo intencijų neįžvelgiama 2000 m. lapkričio mėn. apklausoje. Galima daryti prielaidą, kad nesvarbu, ar rinkėjas yra baigęs kelias klases, ar turi kelis aukštojo mokslo diplomus. Vadinasi, jo pasirinkimams įtaką daro kiti veiksniai. Taip pat daugelyje teorijų, kuriuose analizuojamas balsavimas rinkimuose, aiškinama gaunamų pajamų svarba. Tačiau šiuo atveju, remiantis penkių apklausų duomenimis, negalima įžvelgti jokio ryšio tarp vieno asmens gaunamų pajamų per mėnesį ir balsavimo intencijų arba tas ryšys yra labai silpnas. Statistiškai reikšmingas ryšys yra su visomis 2001 m. ir 2002 m. balsavimo intencijomis. 2000 m. balandžio mėn. statistiškai reikšmingo ryšio nėra tik su balsavimu „prieš“. Lentelėje matoma, kad pajamos yra kur kas svarbesnis veiksnys nei išsilavinimas. Politinių tyrimų, kuriuose būtų analizuojamas išsilavinimas ir pajamos atlikta nemažai. Daugiausia jų susiję su politinių partijų pasirinkimu. Jamstramskis (2014, p. 60) analizuodamas TS-LKD šalininkų pagrindines charakteristikas teigia, kad šią partiją dažniausiai renkasi žmonės, neturintys aukštojo išsilavinimo. Be to, jis teigia, kad pajamų atžvilgiu egzistuoja didelė dispersija. Tačiau nėra analizuojama, kaip išsilavinimas ir pajamos veikia sprendimų priėmėjus. Kuriantis Europos Sąjungai buvo pradėta atlikti tyrimus, kurių metų įvairiose Europos šalyse buvo aiškinamasi, kaip piliečiai vertina Europos integracijos politiką. Gabel (2001, cituojama pagal Taljūnaitė 2005, p. 36) aiškina, kad galima empiriniu būdu ištirti teorinius teiginius apie tai, kad ES šalių narių piliečiai skiriasi savo reiškiamą paramą Europos integracijai priklausomai nuo to, kokią ekonominę ar politinę naudą jie gauna. Taljūnaitė (2005, p. 36) teigia, kad visuomenės parama Europos integracijai susijusi su tuo, kaip žmonės suvokia savo padėtį ES ir supranta ES vykdomą politiką. Teigiama, kad tie piliečiai, kurie gauna didesnę naudą, susijusia su darbu, prekėmis ar kapitalu, labiau remia ES, nei tie, kurie gyvena prasčiau. Atliekant tyrimą buvo aiškinamasi, kuriems piliečiams yra naudingesnė, o kuriems ne tokia naudinga ekonominė integracija, pasinaudojant išsimokslinimo, pajamų dimensijas. Gauti duomenys rodo, kad ryšys tarp šių dviejų kintamųjų yra gana stiprus.

6 lentelė. Žiniasklaidos vartojimo mastas

	2000 m. balandis				2000 m. lapkritis				2001 m. vasaris				2002 m. gegužė		
	Už	Prieš	Nebalsuočiau	Neapsisprendęs	Už	Prieš	Nebalsuočiau	Neapsisprendęs	Už	Prieš	Nebalsuočiau	Neapsisprendęs	Už	Prieš	Sunku pasakyti
Nacionalinė TV	-0,002	-0,018	0,004	0,018									,073**	-0,024	-0,062**
Tarptautinė TV	-,114**	0,056	-0,001	,077*											
Laikraščiai	-,081*	0,024	0,021	0,056	-0,04	0,027	,062*	-0,016	0,036	-0,004	-0,049	-0,005			
Informacijos (ne)pakankamumas	,067*	0,022	-0,045	-,073*	0,012	,066*	-0,001	-,081**	-0,016	0,016	-0,003	0,005	-0,022	0,022	0,004
Per 4 sav. žiūrėjo TV apie ES	,067*	,064*	-,065*	-,103**	,079*	0,006	-0,035	-,080*					,157**	-,087**	-,100**
Per 4 sav. skaitė apie ES	,129**	0,017	-0,052	-,135**	,103**	-0,018	-0,041	-,081**							
Specifinės TV laidos apie ES													,184**	-,075**	-,142**
Radijo laidos apie ES (Radiocentras, M-1)													0,031	-,048*	0,01

Žiniasklaidos vartojimas mastas yra individualus dalykas. Tačiau dažniausiai žiniasklaidos ar masinės komunikacijos priemonės geba tiesiogiai arba netiesiogiai kurti politinį pasitikėjimą tarp piliečių ir valdžios (Newton 2001, cituojama pagal Bartuškaitė, Žilys 2011, p. 37). 2000 m. balandžio mėn. ir 2002 m. buvo klausta apie lietuviškos ir tarptautinės televizijos žiūrėjimą. Tarp šių televizijų žiūrėjimo ir balsavimo intencijų ryšys yra labai silpnas, tačiau statistiškai reikšmingas tik iš dalies. Tarp 2000 m. balandžio mėn. balsavimo intencijų ir lietuviškos televizijos žiūrėjimo nėra jokio statistiškai reikšmingo ryšio. 2002 m. šis ryšys yra nereikšmingas tik su balsavimu prieš. Ryšys tarp tarptautinės televizijos žiūrėjimo ir balsavimo intencijų yra tik balsavime už ir neapsisprendęs. Tarp laikraščių skaitymo ir balsavimo nėra jokio statistiškai reikšmingo ryšio, išskyrus tarp balsavimo už 2000 m. balandžio mėn. (Spearman= - ,081, $p < 0,05$) ir nebalsuočiau 2000 m. lapkričio mėn. (Spearman= ,062, $p < 0,05$). Tarp informacijos (ne)pakankamumo ir balsavimo intencijų statistiškai reikšmingas ryšys pastebimas tik 2000 m. balandžio mėn. balsavime už (Spearman= ,067, $p < 0,05$), neapsisprendęs (Spearman= - ,073, $p < 0,05$) ir tų pačių metų lapkričio mėn. balsavime prieš (Spearman= ,066, $p < 0,05$) ir neapsisprendęs (Spearman= - ,081, $p < 0,01$). 2001 m. ir 2002 m. nėra jokio statistiškai reikšmingo ryšio. Tarp televizijos žiūrėjimo ir balsavimo intencijų egzistuoja statistiškai reikšmingas ryšys. Jis pastebimas visų metų apklausų balsavimo intencijose, išskyrus 2000 m. lapkričio mėn. prieš ir nebalsuočiau. Tarp domėjimosi, kas parašyta laikraščiuose apie ES ir balsavimo intencijų yra mažiau reikšmingų statistinių ryšių nei analizuojant televizijos žiūrėjimą. Specifinės laidos, tokios kaip „Euro grąža“, turėjo silpną, tačiau statistiškai reikšmingą ryšį su visomis balsavimo intencijomis. Tačiau klausimas, apie stojimą į ES rodomas laidas, buvo pateiktas tik 2002 m. apklausoje. Radijo laidos statistiškai reikšmingą ryšį turi tik su 2002 m. balsavimu prieš (Spearman= - ,048, $p < 0,05$). Juraitės ir Jasnauskaitės (2011) atliktos apklausos, apie visuomenės informavimo priemonių naudojimą ir vertinimą, gauti duomenys rodo kitokį žmonių vertinimą ir suvokimą. Teigiama, kad labiausiai pasitikima Lietuvos nacionaliniais TV kanalais, Lietuvos radijo stotimis bei miesto arba rajono laikraščiais (atitinkamai 39 %, 38 % ir 31 %). Taip pat teigiama, kad mažiausiai respondentų pasitikėjo tarptautiniais žiniasklaidos kanalais, t. y. užsienio spauda, interneto naujienų svetainėmis bei radijo stotimis (atitinkamai 10 %, 13 % ir 14 %). Be to, aiškinama, kad Lietuvos žiniasklaidos priemonių pateikiamą informaciją apie valstybės institucijų veiklą žmonės įprastai vertina labiau teigiamai, nei neigiamai. Remiantis abiejų apklausų rezultatais, bendrą reikšmingą ryšį galima išvelgti tarp televizijos žiūrėjimo, pasitikėjimo ja ir balsavimo rezultatu.

7 lentelė. Socialiniai tinklai

	2000 m. balandis				2000 m. lapkritis				2002 m. gegužė		
	Už	Prieš	Nebalsuočiau	Neapsisprendęs	Už	Prieš	Nebalsuočiau	Neapsisprendęs	Už	Prieš	Sunku pasakyti
Per 4 sav. Kalbėjo su šeimos nariais, giminėmis	0,057	,068*	-,065*	-,095**	,064*	-0,011	-0,028	-0,049	,077**	-0,006	-,084**
Per 4 sav. Kalbėjo su kaimynais	0,009	,101**	-0,035	-,092**	0,054	0,046	-0,053	-,080*	,058**	0,029	-,094**
Per 4 sav. Kalbėjo su bendradarbiais	0,03	0,06	-0,01	-,091**	0,009	0,041	-0,003	-0,05	,064**	-0,017	-,058**

Žiliukaitė (2014) teigia, kad socialiniai tinklai, kuriems priklauso rinkėjai, tiesiogiai veikia jų veiksmus. Tačiau įvertinus tris apklausas (2000 m. ir 2002 m.) galima pastebėti, kad žmonės, iš socialinio rato daro labai menką įtaką. Tarp pokalbių su šeimos nariais, giminėmis, bendradarbiais ir kaimynais yra labai silpnas ryšys. Galima pastebėti, kad daugiausia statistiškai reikšmingų ryšių su balsavimo intencijomis yra pokalbiuose, kuriuose dalyvauja artimi šeimos nariai, draugai, giminės. Tokių ryšių daugiausia yra 2000 m. balandžio mėn. Vienintelis nereikšmingas ryšys yra susijęs su balsavimu už. Tų pačių metų lapkričio mėn. yra tik vienas statistiškai reikšmingas ryšys susijęs su balsavimu už (Spearman= ,064, $p < 0,05$).

Šiek tiek mažesnę įtaką turi pokalbiai su kaimynais. Užfiksuoti penki statistiškai reikšmingi ryšiai. Tai reiškia, kad šalia gyvenantys žmonės galėjo daryti minimalią įtaką rengiantis balsuoti referendume. Statistiškai reikšmingas ryšys labiausiai pastebimas su balsavimo pasirinkimu „neapsisprendęs“ ir „sunku pasakyti“. Vadinasi, respondentams pokalbiai su kaimynais arba šalia gyvenančiais žmonėmis nedarė patikimo įspūdžio ir nepaveikė jų politinės nuomonės.

Pokalbiai su bendradarbiais taip pat nepadėjo apsispręsti. Tarp pokalbių su bendradarbiais ir balsavimo intencijų yra tik trys statistiškai reikšmingi ryšiai. 2000 m. balandžio mėn. reikšmingas ryšys pastebimas su „neapsisprendęs“ ir 2002 m. „už“ bei „sunku pasakyti“. 2002 m. apklausoje respondentams pokalbiai su socialiniame tinkle esančiais žmonėmis turėjo statistiškai reikšmingą ryšį tik su balsavimu „už“ ir „sunku pasakyti“.

Lipsetas ir Rokannas (1967) teigia, kad emocinis ir psichologinis prisirišimas prie partijos yra ilgalaikis. Tai reiškia, kad šis prisirišimas formuojasi palaipsniui, o dažniausiai tai vyksta tarp artimų socialinės grupės asmenų. Kitaip tariant, vaikas, augantis šeimoje, kurios nariai nuolat balsuoja už X partiją, sulaukęs tinkamo amžiaus balsuoti, taip pat ją rinksis. 2003 m. gegužės 10-11 dienomis vykusio referendumo iniciatorių buvo 105 (74,46 % Seimo narių), iš kurių kiekvienas priklausė tam tikrai partijai. Galima manyti, kad rinkėjai, matydami, kad Lietuvos stojimą į ES palaiko jų mėgstamos partijos atstovai, taip pat rinkosi tokį pat pasirinkimą. Referendume už Lietuvos stojimą į ES balsavo 91,07 %, o prieš buvo 8,93 % (virk.lt 2003). Taigi, anksčiau pateiktas balsavimo aiškinimas nėra šimtu procentu teisingas, tačiau Lewis-Beck (2008, cituojama pagal Jastramskis 2014, p. 41) teigia, kad trumpalaikiai nukrypimai yra neišvengiami, tačiau vertinant visa tai ilgalaikėje perspektyvoje, rinkėjų rinkiminis elgesys yra stabilus.

8 lentelė. Kitų žmonių nuomonės svarba

	2001 m. vasaris				2002 m. gegužė		
	Už	Prieš	Nebalsuočiau	Neapsisprendęs	Už	Prieš	Sunku pasakyti
Pasitiki Bažnyčios atstovais apie ES	0,048	-0,043	-0,026	0,003	,072**	-,062	-0,025
Pasitiki autoritetingais žmonėmis	-0,006	-0,032	0,051	0,003	-0,035	,044*	-0,002
Pasitiki mokslininkų žiniomis	,086**	-0,009	-0,033	-,071*	,063**	-0,031	-,043*
Pasitiki NVO atstovų žiniomis	-0,021	0,037	-0,027	0,007	0,001	,040*	-0,039
Pasitiki politologų žiniomis	,108**	-0,033	-0,06	-0,055	,187**	-,120**	-,103**
Pasitiki pažįstamų žmonių nuomone	0,013	-0,033	-0,02	0,032	0,017	-0,019	-0,001
Pasitiki Seimo narių žiniomis	,077*	-0,044	-0,041	-0,021	,125**	-,065**	-,083**
Pasitiki užsienio ekspertų žiniomis	,147**	-,071*	0,004	-,108**	,194**	-,146**	-,086**
Pasitiki verslo atstovų žiniomis	,066*	0,004	-0,033	-0,06	0,03	0,033	-,066**
Pasitiki Vyriausybės atstovų žiniomis	,106**	-,128**	-0,023	0,016	,098**	-,070**	-,047*
Pasitiki žurnalistų žiniomis	0,034	0,012	0,035	-,077	,141**	-,090**	-,077**
Nepasitiki kitų žiniomis	-,195**	0,057	,080**	,122**			

Kitų žmonių nuomonės svarba buvo tiriama dviejų (2001 m. ir 2002 m.) apklausų metu. Ryšys tarp pasitikėjimo Bažnyčios atstovų žiniomis apie ES ir balsavimo intencijų yra labai silpnas ir nedaugeliu atveju statistiškai reikšmingas.

Respondentams, galima sakyti, įtakos neturėjo Bažnyčios atstovai. Su visais, išskyrus 2002 m. balsavimą už (Spearman= ,072, $p<0,01$), nepastebima jokio statistiškai reikšmingo ryšio.

Autoritetingų žmonių nuomonė taip pat neturėjo jokios įtakos, išskyrus 2002 m. balsavimą prieš (Spearman= ,044, $p<0,05$).

Mokslininkų nuomonė apie stojimą į ES respondentams svarbesnė. Jų nuomonė respondentus paveikė teigiamai, nes potencialūs rinkėjai ruošėsi balsuoti už, tačiau tuo pat metu buvo neapsisprendę ir negalėjo pasakyti, kaip balsuos.

Tarp NVO atstovų nuomonės apie ES ir balsavimo intencijų egzistuoja tik vienas statistiškai reikšmingas ryšys. Jis pastebimas 2002 m. balsavime prieš (Spearman= ,040, $p<0,05$).

Politologų žinios respondentams kur kas vertingesnės, tačiau 2001 m. statistiškai reikšmingas ryšys egzistuoja tik balsavime už, o 2002 m. apklausoje ryšys egzistuoja su visomis balsavimo intencijomis.

Pažįstamų žmonių nuomone respondentai visiškai nepasitiki, nes tarp pasitikėjimo jais ir balsavimo parinkčių nėra jokio ryšio.

Seimo narių ir užsienio ekspertų nuomone labiausiai respondentai pasitikėjo ir jautė didžiausią jų įtaką 2002 m. Statistiškai reikšmingas ryšys užfiksuotas su visomis balsavimo intencijomis. 2001 m. užfiksuotas ryšys tik tarp pasitikėjimo Seimo nariais ir balsavimo už (Spearman= ,077, $p<0,05$). Tais pačiais metais ryšio nėra tik tarp pasitikėjimo užsienio ekspertais ir nebalsuočiais.

Verslo atstovai respondentų pasirinkimui turėjo labai menką įtaką. Statistiškai reikšmingas ryšys užfiksuotas tik su 2001 m. balsavimu už (Spearman= ,066, $p < 0,05$) ir 2002 m. sunku pasakyti (Spearman= -,066, $p < 0,01$).

Vyriausybės atstovai turėjo taip pat pakankamai įtakos respondentų pasirinkimui. Statistiškai reikšmingas ryšys užfiksuotas su visomis balsavimo intencijomis, išskyrus 2001 m. nebalsuočiau ir neapsisprendžiau. Tam tikra prasme, rinkėjų balsavimas nėra atsiejamas nuo pasitikėjimo valdžios institucijomis (Seimo, Prezidentūros ir pan.). Schyns, Koop (2010) aprašo tyrimą, kurio metu buvo analizuojamas žmonių pasitikėjimas politinėmis institucijomis. Buvo išaiškinta, kad ryšio tarp socialinio pasitikėjimo kintamųjų ir pasitikėjimo politinėmis institucijomis beveik nėra arba ryšys yra silpnas. Įtakos rinkėjų pasirinkimui gali turėti kintantis jų požiūris į pasaulį, išorinis viso to vertinimas (Newton, 2001, cituojama pagal Bartuškaitė, Žilys 2011, p. 29). Tai reiškia, kad rinkėjai yra jautrūs išorės veiksniams ir kiekvieną kartą jų pasitikėjimas yra kintantis ir nestabilus. Be to, taip pat tyrime teigiama, kad mažas politinis pasitikėjimas yra susijęs su žemu politinės aplinkos vertinimu (Schyns ir Koop 2010). Luhiste (2006) teigia, kad posovietinėse valstybėse pasitikėjimas viešojo sektoriaus institucijomis yra gana žemas. Galima teigti, kad toks nepasitikėjimas lemia rinkėjo sprendimus, kurie aiškiai matyti 2001 ir 2002 metų apklausose.

Žurnalistų nuomone respondentai visiškai nepasitikėjo 2001 m., nes nepastebima jokie statistiškai reikšmingo ryšio. 2002 m. su visomis balsavimo intencijomis fiksuojamas statistiškai reikšmingas ryšys.

9 lentelė. Psichologiniai veiksniai

	2002 m. gegužė		
	Už	Prieš	Sunku pasakyti
Baimė dėl šeimos padėties	-,301**	,255**	,107**
Bijo reformų	0,052	-0,06	0,006
Bijo prarasti darbą	-0,017	,087**	-,070*
Nesugebės prisitaikyti	0,012	-0,007	-0,005
Bijo kainų augimo	-,102**	0,052	0,054

Kaip parodė atliktos Spirmano koreliacijos tarp įvairių psichologinių veiksnių ir balsavimo intencijų, rinkėjams menką įtaką daro jų psichologinė būklė ir jausmai. Psichologiniai veiksniai buvo minimi tik vienoje apklausoje, atliktoje 2002 m.

Statistiškai reikšmingas ryšys yra pastebimas tarp baimės dėl savo šeimos padėties po stojimo į ES ir visų balsavimo intencijų. Respondentai nejaučia baimės dėl reformų, todėl su šiuo veiksnium nėra fiksuojama jokio ryšio. Tačiau yra baiminamasi dėl darbo. Su šiuo veiksnium statistiškai reikšmingas ryšys pastebimas balsavime „prieš“ ir „sunku pasakyti“. Jokio statistiškai reikšmingo ryšio nėra tarp baimės dėl prisitaikymo ir balsavimo intencijų. Vienas statistiškai reikšmingas ryšys, susijęs su baime dėl kainų augimo, pastebimas balsavime „už“ (Spearman= -,102, p<0,01).

Šioje darbo dalyje buvo analizuojama kaip įvairūs veiksniai (žiniasklaida, kitų nuomonė, socialiniai tinklai ir pan.) yra susiję su balsavimo intencijomis (už, prieš, nebalsuočiau, neapsisprendęs, sunku pasakyti). Išanalizavus gautus duomenis, galima pastebėti, kad tarp daugelio veiksnių ir balsavimo intencijų yra statistiškai reikšmingas ryšys. Taip pat analizuojant buvo remtasi jau atliktais panašiais tyrimais ir įvairių autorių bei mokslininkų įžvalgomis, kurios leido patvirtinti arba paneigti gautų duomenų tarpusavio ryšį.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Teorijos, apie rinkėjų elgseną tik iš dalies paaiškina jų elgesio motyvus. Daugelis veiksnių, kurie daro įtaką rinkėjų apsisprendimui, yra nežinomi. Tačiau remiantis mokslininkų atliktais tyrimais ir įžvalgomis, galima pastebėti, kad rinkėjams rinkimuose ir referendumuose didžiausią įtaką daro socioekonominis statusas t. y. jų išsilavinimas ir gaunamos pajamos, psichologiniai veiksniai (baimė dėl savo padėties ir darbo), socialiniame rate esantys asmenys, kitų žmonių nuomonė, susirūpinimas ne tik šalies, bet ir socialiniu, ekonominiu savo paties saugumu bei žiniasklaida.
2. Respondentų balsavimo intencijų dėl stojimo į ES kelerių metų eigoje analizė rodo, kad 1999 m. buvęs priešiškus prieš stojimą į ES iki 2002 m. sumažėjo 9,9 % (nuo 31,03 % iki 21,13 %). Stojimo į ES šalininkų iki 2002 m. padidėjo 23,84 % (nuo 30,05 % iki 54,34 %). Taip pat sumažėjo neapsisprendusių, kaip balsuos referendume dėl stojimo į ES, ir norinčių nebalsuoti.
3. Socialinis ir ekonominis saugumas yra labai svarbus veiksnys, kuris lemia respondento pasirinkimą. Tarp bendro gyvenimo lygio kaitos, galimybės rasti darbą ir balsavimo intencijų egzistuoja statistiškai reikšmingi ryšiai. Vadinasi, respondentams šie veiksniai yra labai svarbūs. Rengdamiesi balsuoti jie taip pat atsižvelgia į pensininkų bei jaunimo padėties kaitą.
4. Šalies saugumo užtikrinimo veiksnys yra svarbus tik tuomet, kai kalbama apie nacionalinio saugumo užtikrinimą. Geresni santykiai su Rusija ir pasitikėjimas Rusija yra mažiau statistiškai reikšmingi ir svarbūs respondentams.
5. Tarp išsimokslinimo ir balsavimo intencijų svarbus statistiškai reikšmingas ryšys susijęs tik su neapsisprendimu, kaip balsuoti. Tačiau tarp gaunamų pajamų ir balsavimo intencijų egzistuoja statistiškai daugiau reikšmingų ryšių. Darbo pradžioje kelta antroji hipotezė apie tai, kad sprendimų priėmimas turi tiesioginį ryšį su išsilavinimo lygiu gali būti paneigta.
6. Žiniasklaida respondentams daro labai menką įtaką. Statistiškai reikšmingi ryšiai daugiausia susiję su specifinių laidų, kuriose kalbama tik apie stojimą į ES ir įprastų laidų, kuriose užsimenama apie tai žiūrėjimu. Gaunamos ir pateikiamos informacijos kiekis apie stojimą į ES neturėjo visiškai jokios įtakos respondentams.

7. Respondentams didelę įtaką daro pokalbiai su artimais šeimos nariais, draugais ir giminėmis. Šiek tiek mažesnę įtaką respondentai patiria kalbėdami su kaimynais. Praktiškai jokios įtakos neturi politiniai pokalbiai su bendradarbiais. Pastarųjų nuomonės klausoma mažiausiai. Pirmoji hipotezė apie tai, kad dažnas bendravimas su savo socialinio rato asmenimis daro įtaką sprendimų priėmimui, gali būti patvirtinta.

8. Kitų žmonių nuomonė respondentams yra svarbi tik iš dalies. Mažiausiai pasitikima Bažnyčios atstovais, autoritetingais respondentų vietovėje gyvenančiais asmenimis, mokslininkais, verslo atstovais, žurnalistais. Respondentai visiškai nepasitiki pažįstamų žmonių nuomone. Daugiausia jie pasitiki ir įtaką jų balsavimui daro politologų, Seimo narių, užsienio ekspertų, Vyriausybės atstovų pateikiamos žinios apie stojimą į ES.

9. Respondentų pasirinkimai yra pakankamai mažai susiję su jų psichologine būkle. Tačiau jų pasirinkimams labai didelę įtaką daro baimės pojūtis dėl savo padėties ateityje. Šiek tiek mažesnę įtaka susijusi su baime dėl darbo. Respondentams jokios įtakos nedaro būsimos reformos ir galimos naujos gyvenimo sąlygos.

LITERATŪRA

1. Andreadis, I., Chadjipadelis, Th. (2005). *Differences in Voting Behavior*, 1–13.
2. Ališauskienė, M., Kuznecovienė, J. (2012). Katalikų bažnyčios vaidmuo viešajame Lietuvos gyvenime: dalyvavimo formų kaita (1990–2010). *Filosofija. Sociologija*. 23 (2), 102–110, Lietuvos mokslų akademija.
3. Bartuškaitė, M., Žilys, A. (2011). Politinio ir socialinio pasitikėjimo bei dalyvavimo raiška Lietuvos demokratijoje. *Kultūra ir visuomenė*. 2(1), 24–47.
4. Bennett, St. (1996). Know–Nothings? Revisited Again. *Political Behavior*. 18 (3), 219–33.
5. Caplan, B. (2006). *The Myth of the Rational Voter: Why Democracies Choose Bad Policies*. Princeton: Princeton University Press.
6. Casanova, J. (1994). *Public Religions in the Modern World*. Chicago and London. Chicago University press.
7. Conway, M. (1991). *Political Participation in the United States*. Washington, D.C.: Congressional Quarterly Press.
8. Degutis, M. (2000). Seimo rinkimai 2000: nauji Lietuvos rinkėjo portreto bruožai. *Politologija*, 4 (20), 3–22.
9. Degutis, M. (1995). Penkeri pilietinės visuomenės formavimosi metai: visuomenės reformos ir politinė kultūra. *Politologija*. 1(6), 22–53.
10. Delli, C., Keeter, S. (1996). *What Americans Know About Politics and Why It Matters*. New Haven: Yale University Press.
11. Diener, E. (2000). Subjective Well being – The Science of Happiness and a Proposal for a National index. *American Psychologist*. 55 (1), 34–43.
12. Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper Collins Publishers.
13. Eurobarometras. (2014). Šalies ataskaita: Lietuva. [žiūrėta 2015-01-13]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb61/nat_lt.pdf>.
14. Flap, H., Volker B., (2003). Communist Societies, the Velvet Revolution, and Weak Ties, Badescu, *Social Capital and the Transition to Democracy*, London and New York: Routledge, 28–45.
15. Gabel, M. J. (2001). *Interests and Integration. Market Liberalization, Public Opinion, and European Union*. The University of Michigan Press.
16. Gomez, B. T., Hansford, T. G., Kraus, G. A. (2007). The Republicans Should Pray for Rain: Weather, Turnout, and Voting in U.S. Presidential Elections, *Journal of Politics*. 69 (3), 649–663.
17. Granovetter, M. S. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*. 78, 1360–1380.

18. Gudaitis, R. (2004). Pagarba žmogaus teisėms – svarbi demokratinės žiniasklaidos sąlyga. *Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas*. VU leidykla, 17– 22.
19. Healy, A., Malhotra, N., Hyunjung Mo, C. (2010). Irrelevant events affect voters' evaluations of government performance. *National Academy of Sciences of the United States of America*. 107 (29), 12804–12809.
20. Huckfeldt, R., Beck, P. (1995). Political Environments, Cohesive Social Groups, and the Communication of Public Opinion. *American Journal of Political Science*. 39 (4), 1025–1054.
21. Huckfeldt, R. (1979). Political Participation and the Neighborhood Social Context. *American Journal of Political Science*. 23, 580–581.
22. Imbrasaitė, J. (2011). Sociotropiniai vertinimai ar asmeninės patirtys? Politinis pasitikėjimas Lietuvoje. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. 2(1), 11-26.
23. Imbrasaitė, J. (2002). Politinis dalyvavimas ir socialinė aplinka Lietuvoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. 2, 80– 89.
24. Imbrasaitė, J. (2008). *Politinio dalyvavimo dinamika lietuvoje 1999-2006 m.* Daktaro disertacija: socialiniai mokslai. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
25. Jackson, R. A. (1995). Clarifying the Relationship between Education and Turnout. *American Politics Quarterly*. 23(3), 279-299.
26. Jastramskis, M. (2014). Pralaimėjimas, prilygintas laimėjimui: gero Andriaus Kubiliaus vyriausybės partijų pasirodymo Seimo rinkimuose priežastys. *Politologija*. 1 (73), 36-66.
27. Juraitė, K., Jasnauskaitė, B. (2011). Visuomenės informavimas ir nuomonės formavimas apie valdžios institucijų veiklą. *Filosofija. Sociologija*. T. 22, Nr. 2, 77–85.
28. Kenny, Ch. B. (1994). The Microenvironment of Attitude Change. *The Journal of Politics*. 56 (3), 715-728.
29. Krupavičius, A. (red.). (1998). Seimo rinkimai. '96 Trečiasis atmetimas. Vilnius: Tvermė.
30. Kumlin, S. (2004). The Personal and the Political: How Personal Welfare State Experiences Affect Political Trust and Ideology. *Palgrave Macmillan*.
31. Kyogoku, J., Ike, N. (1960). Urban– Rural Differences in Voting Behavior in Postwar Japan. *Economic Development and Cultural Change*. The University of Chicago Press, 167–185.
32. Leončikas, T. (2004). Lietuvos etninių grupių nuostatos dėl narystės Europos Sąjungoje. *Etniškumo studijos*. 50-58.
33. Lewis-Beck, M. S. et al. (2008). *The American Voter Revisited*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 111–137.
34. Lietuvos Respublikos konstitucija. *Žin.*, 1992, Nr. 33-1014.

35. Lietuvos Respublikos Valstybės saugumo departamentas. (2014) *Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas*. Vilnius. Žiūrėta [2015-01-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.vsd.lt/Files/Documents/635306548879220000.pdf>>
36. Lipset, S. M., Rokkan S. (1967). Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction. *Party Systems and Voter Alignments. Cross-national Perspectives*. New York: The Free Press, 1–64.
37. Luhiste, K. (2006). Explaining trust in Political institutions: Some illustrations from the Baltic States. *Communist and Post-Communist Studies*. 39, 475–496.
38. McClurg, S. D. (2006). The Electoral Relevance of Political Talk: Examining Disagreement and Expertise Effects in Social Networks on Political Participation. *American Journal of Political Science*. 50, 737.
39. Mendez, F., Mendez, M., Triga, V. (2014). *Referendums and the European Union*. Cambridge University Press.
40. Milbrath, L., Goel, M. L. (1977). *Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics?*. U.S.: Rand McNally & Co.
41. Mishler, W., Rose, R. (1997). Trust, Distrust and Skepticism: Popular evaluations of civil and Political institutions in Post– communist Societies. *The Journal of Politics*. 59 (2), 418–451.
42. Navaitis, G. (2011). Lietuvos žinios Kodėl rinkėjas balsuoja? [žiūrėta 2014 12 18]. Prieiga per internetą: <<http://lzinios.lt/lzinios/Zmones/kodel-rinkejas-balsuoja/147346>>.
43. Newton, K. (2001). Trust, Social capital, civil Society, and Democracy. *International Political Science Review*. 22 (2), 201–214.
44. Palidauskaitė, J. (1997). *Lietuvos politinės kultūros raida valstybingumo atkūrimo ir įtvirtinimo laikotarpiu*. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, sociologija. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
45. Parker, M. T., Isbell, L. M. (2010). How I Vote Depends on How I Feel: The Differential Impact of Anger and Fear on Political Information Processing. *Psychological Science*. 21 (4), 548–550.
46. Parry, G., Moyser, G. (1992). *Political Participation and Democracy in Britain*. Cambridge: Cambridge University Press.
47. Petronytė, I. (2008). *Lietuvos gyventojų dalyvavimas rinkimuose: motyvacinių mechanizmų analizė*. Magistro darbas: politikos mokslai. Vilnius: Vilniaus universitetas.
48. Prosser, Ch. (2014). Personality Prevails: A Political Psychology Perspective on the Scottish Independence Referendum. [žiūrėta 2014 12 18]. Prieiga per internetą: <<http://politicsinspires.org/personality-prevails-political-psychology-perspective-scottish-independence-referendum/>>.

49. Putman, P., Antypa, N. (2010). Does Exogenous Cortisol Acutely Influences Motivated Decision Making in Healthy Young Men. *Psychopharmacology*. 208, 257–263.
50. Referendumas dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje 2003 m. gegužės 10-11 d. Referendumo rezultatai. (2003). [žiūrėta 2014 12 19]. Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/statiniai/puslapiai/rinkimai/2003/referendumas/rezultatai/rez_1_16.htm>.
51. Rinkėjų aktyvumui šeštadienį koją kiša psichologija, sako Seimo vadovas. (2003). [žiūrėta 2014 12 18]. Prieiga per internetą: <http://www.balsas.lt/naujiena/270337/rinkeju-aktyvumui-sestadieni-koja-kisa-psichologija-sako-seimo-vadovas>.
52. Rosenstone, St. J., Hansen, J. M. (1993). *Mobilization, Participation, and Democracy in America*. New York, NY.: MacMillan.
53. Savickaitė, I., Krupickaitė D., Tučas, R. (2013). Gyventojų rinkiminės elgsenos kaita Vilniaus suburbanizacijos zonoje. *Geografijos metraštis*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 46.
54. Schyns, P., Koop, Ch. (2010). Political Distrust and Social Capital in Europe and the USA. *Social Indicators Research*. 96 (1), 145–167.
55. Sinnott, R. (1995). *Irish Voters Decide: Voting Behavior in Elections and Referendums Since 1918*. Manchester University Press.
56. Socialinis psichologas V. Legkauskas.: galutinis prezidento rinkimų rezultatas kelia mažai abejonių. [žiūrėta 2014 12 18]. Prieiga per internetą: <<http://psichika.eu/blog/socialinis-psichologas-v-legkauskas-galutinis-prezidento-rinkimu-rezultatas-kelia-mazai-abejoniu/>>.
57. Somin, I. (2004). Political Ignorance and the Counter Majoritarian Difficulty: A New Perspective on the „Central Obsession“ of Constitutional Theory. *Iowa Law Review*. 89 (4), 1287–1372.
58. Stigler, G. (1961). The Economics of Information. *Journal of Political economy*, 69(3), 213–225.
59. Šumskas, G. (2014). Lietuvos rinkėjas: kompetencija, komunikacija, aktyvumas. *Politikos mokslų almanachas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
60. Taljūnaitė, M. (2005). Referendumo vaidmuo Europos integracijos procese. *Filosofija. Sociologija. Lietuvos mokslo akademijos leidykla*, 35-39.
61. Verba, S. (1993). The 1993 James Madison Award Lecture: The Voice of the People. *Political Science and Politics*. 26, 677-286.
62. Verba, S., Schlozman, K. L. (1995). *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, MA.: Harvard University Press.
63. Vinogradnaitė, I. (2006). „Viešosios erdvės“ apie politinio mąstymo įprotį. *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*. Vilnius: Versus Aureus, 140–157.

64. Waismel– Manor, I., Ifergane, G., Cohen, H. (2011). When endocrinology and democracy collide: Emotions, Cortisol and Voting at National Elections. *European Neuropsychopharmacology*. 21 (11), 789–795.
65. Wittman, D. (2005). Reply to Caplan: On the Methodology of Testing for Voter Irrationality. *Econ Journal Watch*. 2(1), 22–31.
66. Žiliukaitė, R. (2014). Balsavimas rinkimuose ir rinkėjų socialinių tinklų charakteristikos. *Politologija*. 1 (73), 98–128.

PRIEDAI

Veiksnių grupė	1999 m. lapkritis
Vyraujantis požiūris	E1 Balsavimas referendume dėl Lietuvos įstojimo į ES
Socialinis ir ekonominis saugumas	E4_1 Bendro gyvenimo lygio kaita po Lietuvos įstojimo į ES E4_2 Galimybės rasti darbą kaita po Lietuvos įstojimo į ES E4_5 Pensininkų padėties kaita po Lietuvos įstojimo į ES E4_15 Jaunimo padėties kaita po Lietuvos įstojimo į ES
Šalies saugumo užtikrinimas	E4_7 Nacionalinio saugumo kaita po Lietuvos įstojimo į ES E4_18 Santykių su Rusija kaita po Lietuvos įstojimo į ES
Pagrindinės charakteristikos	Išsimokslinimas, Užsiėmimas, pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį
Žiniasklaidos vartojimo mastas	-
Socialiniai tinklai (šeima, draugai, kaimynai, bendradarbiai)	-

1 lentelė.

Veiksnių grupės ir klausimai, naudoti koreliacijoms.

Kitų žmonių nuomonės svarba	-
Psichologiniai veiksniai	-

Veiksnių grupė	2000 m. lapkritis
Vyraujantis požūris	K1 Balsavimas referendume dėl Lietuvos įstojimo į ES
Socialinis ir ekonominis saugumas	K3_1 Bendro gyvenimo lygio kaita po Lietuvos įstojimo į ES K3_2 Galimybės rasti darbą kaita po Lietuvos įstojimo į ES K3_5 Pensininkų padėties kaita po Lietuvos įstojimo į ES K3_15 Jaunimo padėties kaita po Lietuvos įstojimo į ES
Šalies saugumo užtikrinimas	K3_7 Nacionalinio saugumo kaita po Lietuvos įstojimo į ES K3_18 Santykių su Rusija kaita po Lietuvos įstojimo į ES
Pagrindinės charakteristikos	S3 Išsimokslinimas S4 Užsiėmimas S6 Pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį
Žiniasklaidos vartojimo mastas	K6_1 Informacijos apie derybų dėl stojimo į ES eigą pakankamumas žiniasklaidoje K6_2 Informacijos apie ES visumoje pakankamumas žiniasklaidoje K7A Per 4 savaites žiūrėjo TV laidą, kurioje būtų svarstomas stojimas į ES K7B Per 4 savaites klausėsi radijo laidos, kurioje būtų svarstomas stojimas į ES K7C Per 4 savaites skaitė ką nors, kur būtų svarstomas stojimas į ES
Socialiniai tinklai (šeima, draugai, kaimynai, bendradarbiai)	K7D Per 4 savaites kalbėjo stojimo į ES tema K7D_1 Per 4 savaites kalbėjo stojimo į ES tema: pirmas atsakymas K7D_2 Per 4 savaites kalbėjo stojimo į ES tema: antras atsakymas K7D_3 Per 4 savaites kalbėjo stojimo į ES tema: trečias atsakymas K7D_4 Per 4 savaites kalbėjo stojimo į ES tema: ketvirtas atsakymas K7D_5 Per 4 savaites kalbėjo stojimo į ES tema: penktas atsakymas
Kitų žmonių nuomonės svarba	-
Psichologiniai veiksniai	-

Veiksnių grupė	2000 m. balandis
Vyraujantis požiūris	K1 Balsavimas referendume dėl Lietuvos įstojimo į ES
Socialinis ir ekonominis saugumas	K3_1 Bendro gyvenimo lygio kaita po Lietuvos įstojimo į ES K3_2 Galimybės rasti darbą kaita po Lietuvos įstojimo į ES K3_5 Pensininkų padėties kaita po Lietuvos įstojimo į ES K3_15 Jaunimo padėties kaita po Lietuvos įstojimo į ES
Šalies saugumo užtikrinimas	K3_7 Nacionalinio saugumo kaita po Lietuvos įstojimo į ES K3_18 Santykių su Rusija kaita po Lietuvos įstojimo į ES K4_2 Pasitikėjimas Rusija
Pagrindinės charakteristikos	S3 Išsimokslinimas S4 Užsiėmimas S10 Pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį
Žiniasklaidos vartojimo mastas	K6_1 Apie politikos, ekonomikos, socialinio gyvenimo įvykius žiūri LTV K6_2 Apie politikos, ekonomikos, socialinio gyvenimo įvykius žiūri LNK K6_3 Apie politikos, ekonomikos, socialinio gyvenimo įvykius žiūri TV3 K6_4 Apie politikos, ekonomikos, socialinio gyvenimo įvykius žiūri BTV K6_5 Apie politikos, ekonomikos, socialinio gyvenimo įvykius žiūri regioninę TV K6_6 Apie politikos, ekonomikos, socialinio gyvenimo įvykius žiūri Rusijos TV K6_7 Apie politikos, ekonomikos, socialinio gyvenimo įvykius žiūri Vakarų TV K6_8 Apie politikos, ekonomikos, socialinio gyvenimo įvykius žiūri Lenkijos TV K7_1 Apie sociopolitinio gyvenimo įvykius skaito Lietuvos ryte K7_2 Apie sociopolitinio gyvenimo įvykius skaito Respublikoje K7_3 Apie sociopolitinio gyvenimo įvykius skaito Lietuvos žiniuose K7_4 Apie sociopolitinio gyvenimo įvykius skaito Lietuvos aido K7_5 Apie sociopolitinio gyvenimo įvykius skaito Verslo žiniuose K7_6 Apie sociopolitinio gyvenimo įvykius skaito regioniniuose leidiniuose K8_1 Informacijos apie derybų dėl stojimo į ES eigą pakankamumas žiniasklaidoje K8_2 Informacijos apie ES visumoje pakankamumas žiniasklaidoje K9A Per 4 savaites žiūrėjo TV laidą, kurioje būtų svarstomas stojimas į ES K9C Per 4 savaites skaitė ką nors, kur būtų svarstomas stojimas į ES
Socialiniai tinklai (šeima, draugai, kaimynai, bendradarbiai)	K9D_1 Per 4 savaites kalbėjo stojimo į ES tema su šeimos nariais ar giminėmis K9D_2 Per 4 savaites kalbėjo stojimo į ES tema su kaimynais, draugais K9D_3 Per 4 savaites kalbėjo stojimo į ES tema su bendradarbiais K9D_4 Per 4 savaites kalbėjo stojimo į ES tema viešuose susitikimuose K9D_5 Per 4 savaites kalbėjo stojimo į ES tema: Kita
Kitų žmonių nuomonės svarba	-

Psichologiniai veiksniai	-
--------------------------	---

Veiksnių grupė	2002 m. gegužė
Vyraujantis požiūris	K20 Apsisprendimas, kaip balsuoti referendume dėl Lietuvos įstojimo į ES
Socialinis ir ekonominis saugumas	K23_1 Bendro gyvenimo lygio kaita, jei Lietuva įstotų į ES K23_2 Galimybės rasti darbą kaita, jei Lietuva įstotų į ES K23_5 Pensininkų padėties kaita, jei Lietuva įstotų į ES K23_15 Jaunimo padėties kaita, jei Lietuva įstotų į ES
Šalies saugumo užtikrinimas	K23_7 Nacionalinio saugumo kaita, jei Lietuva įstotų į ES K23_18 Santykių su Rusija kaita, jei Lietuva įstotų į ES
Pagrindinės charakteristikos	S3 Išsimokslinimas S4 Užsiėmimas S5 Pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį
Žiniasklaidos vartojimo mastas	K4 Informacijos apie Lietuvos stojimą į ES pakankamumas K5 Per pastarąsias 4 savaites žiūrėjo TV laidą apie stojimą į ES sąlygas K6 Per pastarąsias 4 savaites klausė radijo laidos apie stojimą į ES sąlygas K12_1 Pasitikėjimas pateikiama informacija apie stojimą per LRT žinias K12_2 Pasitikėjimas pateikiama informacija apie stojimą per LNK žinias K12_3 Pasitikėjimas pateikiama informacija apie stojimą per TV3 žinias K12_4 Pasitikėjimas pateikiama informacija apie stojimą per BTV žinias K12_5 Pasitikėjimas pateikiama informacija apie stojimą per laidą "Eurogrąža" K12_6 Pasitikėjimas pateikiama informacija per laidą "Europos laikrodis" K12_7 Pasitikėjimas pateikiama informacija apie stojimą per laidą "Korida" K12_8 Pasitikėjimas pateikiama informacija per laidą "Prašau žodžio" K12_9 Pasitikėjimas pateikiama informacija per laidą "Spaudos klubas" K12_10 Pasitikėjimas pateikiama informacija per laidą "Paskutinė kryžkelė" K12_11 Pasitikėjimas pateikiama informacija apie stojimą per Lietuvos radiją K12_12 Pasitikėjimas pateikiama informacija apie stojimą per M1 K12_13 Pasitikėjimas pateikiama informacija apie stojimą per Radiocentrą K12_14 Pasitikėjimas pateikiama informacija apie stojimą "Lietuvos ryte" K12_15 Pasitikėjimas pateikiama informacija apie stojimą "Respublikoje" K12_16 Pasitikėjimas pateikiama informacija apie stojimą "Lietuvos žiniuose"

	<p>K12_17 Pasitikėjimas pateikiama informacija apie stojimą "Lietuvos aide" K12_18 Pasitikėjimas pateikiama informacija apie stojimą "Kauno dienoje" K12_19 Pasitikėjimas pateikiama informacija apie stojimą žurnale "Veidas" K12_20 Pasitikėjimas pateikiama informacija apie stojimą rajoninėje spaudoje K12_22 Pasitikėjimas pateikiama informacija apie stojimą interneto puslapiuose</p>
Socialiniai tinklai (šeima, draugai, kaimynai, bendradarbiai)	<p>K8_1 Per pastarąsias 4 sav. diskutavo apie stojimą su šeimos nariais (giminėmis) K8_2 Per pastarąsias 4 sav. diskutavo apie stojimą į ES su kaimynais, draugais K8_3 Per pastarąsias 4 sav. diskutavo apie stojimą į ES su bendradarbiais</p>
Kitų žmonių nuomonės svarba	<p>K8_4 Per pastarąsias 4 sav. diskutavo apie stojimą į ES viešuose susitikimuose K8_5 Per pastarąsias 4 sav. diskutavo apie stojimą į ES : kita K13_1 Labiliausiai pasitiki Bažnyčios atstovų žiniomis apie stojimą į ES K13_2 Labiliausiai pasitiki gyvenamosios vietovės autoritetingų žmonių žiniomis K13_3 Labiliausiai pasitiki mokslininkų pateikiamomis žiniomis apie stojimą į ES K13_4 Labiliausiai pasitiki NVO atstovų pateikiamomis žiniomis apie stojimą į ES K13_5 Labiliausiai pasitiki politologų pateikiamomis žiniomis apie stojimą į ES K13_6 Labiliausiai pasitiki politikų pateikiamomis žiniomis apie stojimą į ES K13_7 Labiliausiai pasitiki pažįstamų žmonių žiniomis apie stojimą į ES K13_8 Labiliausiai pasitiki Seimo narių pateikiamomis žiniomis apie stojimą į ES K13_9 Labiliausiai pasitiki užsienio ekspertų žiniomis apie stojimą į ES K13_10 Labiliausiai pasitiki verslo atstovų pateikiamomis žiniomis apie stojimą į ES K13_11 Labiliausiai pasitiki Vyriausybės atstovų žiniomis apie stojimą į ES K13_12 Labiliausiai pasitiki žurnalistų pateikiamomis žiniomis apie stojimą į ES</p>
Psichologiniai veiksniai	<p>K37 Baimės/nerimo dėl savo (savo šeimos) padėties Lietuvai įstojus į ES jautimas K38_1 Jaučia baimę/nerimą, nes bijo reformų K38_2 Jaučia baimę/nerimą, nes bijo kainų išaugimo</p>

	K38_3 Jaučia baimę/nerimą, nes bijo, kad pats(i) ar šeimos nariai praras darbą K38_4 Jaučia baimę/nerimą, nes bijo, kad nesugebės prisitaikyti prie naujų sąlygų
--	---

Veiksnių grupė	2001 m. vasaris
Vyraujantis požiūris	E1 Balsuotų referendumo dėl Lietuvos įstojimo į ES
Socialinis ir ekonominis saugumas	-
Šalies saugumo užtikrinimas	-
Pagrindinės charakteristikos	S3 Išsimokslinimas S4 Užsiėmimas S10 Pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį
Žiniasklaidos vartojimo mastas	B4 Informacijos apie Lietuvos stojimą į ES pakankamumas B8a_1 Daugiausia sužinojo apie stojimą į ES regioninėje spaudoje B8a_2 Daugiausia sužinojo apie stojimą į ES respublikinėje spaudoje B8a_3 Daugiausia sužinojo apie stojimą į ES internete B8a_4 Daugiausia sužinojo apie stojimą į ES knygoje B8a_5 Daugiausia sužinojo lankstinukuose, brošiūrose ar kituose spaudiniuose B8a_7 Daugiausia sužinojo apie stojimą į ES specialiose radijo laidose B8a_8 Daugiausia sužinojo apie stojimą į ES specialiose TV laidose B8a_10 Daugiausia sužinojo apie stojimą į ES: kita
Socialiniai tinklai (šeima, draugai, kaimynai, bendradarbiai)	
Kitų žmonių nuomonės svarba	B7_1 Labiausiai pasitiki Bažnyčios atstovų žiniomis apie stojimą į ES B7_2 Labiausiai pasitiki gyvenamosios vietovės autoritetinių žmonių žiniomis B7_3 Labiausiai pasitiki mokslininkų pateikiamomis žiniomis apie stojimą į ES B7_4 Labiausiai pasitiki NVO atstovų pateikiamomis žiniomis apie stojimą į ES B7_5 Labiausiai pasitiki politologų pateikiamomis žiniomis apie stojimą į ES B7_6 Labiausiai pasitiki pažįstamų žmonių žiniomis apie stojimą į ES B7_7 Labiausiai pasitiki Seimo narių pateikiamomis žiniomis apie stojimą į ES B7_8 Labiausiai pasitiki užsienio ekspertų žiniomis apie stojimą į ES B7_9 Labiausiai pasitiki verslo atstovų pateikiamomis žiniomis apie stojimą į ES B7_10 Labiausiai pasitiki Vyriausybės atstovų žiniomis apie stojimą į ES B7_11 Labiausiai pasitiki žurnalistų pateikiamomis žiniomis apie stojimą į ES
Psichologiniai veiksniai	

2 lentelė. Analizėje naudotų kintamųjų sąrašas pagal gyventojų apklausos atlikimo metus.

Kintamųjų blokas	Kintamojo prasmė	Reikšmės	Klausimo nr. apklausoje				
			1999 11	2000 04	2000 11	2001 02	2002 05
Balsavimo intencijos	Už		E1	K1	K1	E1	K20
	Prieš	1-taip, 0-ne	E1	K1	K1	E1	K20
	Nebalsuos	1-taip, 0-ne	E1	K1	K1	E1	
	Neapsisprendę	1-taip, 0-ne	E1	K1	K1	E1	
	Sunku pasakyti	1-taip, 0-ne					K20
Socialinis ir ekonominis saugumas	Gyvenimo lygio augimas	1-taip, 0-ne	E4_1	K3_1	K3_1		K23_1
	Didesnės galimybės rasti darbą	1-taip, 0-ne	E4_2	K3_2	K3_2		K23_2
	Geresnė pensininkų padėtis	1-taip, 0-ne	E4_5	K3_5	K3_5		K23_5
	Geresnė jaunimo padėtis	1-taip, 0-ne	E4_15	K3_15	K3_15		K23_1 5
	Didesnis nacionalinis saugumas	1-taip, 0-ne	E4_7	K3_7	K3_7		K23_7
Šalies saugumo užtikrinimas	Geresni santykiai su Rusija	1-taip, 0-ne	E4_18	K3_18	K3_18		K23_1 8
	Pasitikėjimas Rusija	1-taip, 0-ne		K4_2			
	Pagrindinės charakteristikos	Išsilavinimas	Originalus kint.	S3	S3	S3	S3
	Užsiėmimas	Originalus kint.	S4	S4	S4	S4	S4
	Pajamos	Originalus kint.	S10	S10	S6	S10	S5
Žiniasklaidos vartojimo mastas	Išvestinis dydis: Nacionalinė TV	Vidurkis atvirkščiai perdokuodų K6_1- K6_4					

TV žiūrėjimas	Išvestinis dydis: tarptautinė TV	Vidurkis atvirkščiai perdokuodų K6_5-K6_8					
	LTV	0-nežiūri, 4-žiūri kasdien; 0-nežiūri, 1-žiūri (2002 m.)		K6_1			K12_1
	LNK	0-nežiūri, 4-žiūri kasdien; 0-nežiūri, 1-žiūri (2002 m.)		K6_2			K12_2
	TV3	0-nežiūri, 4-žiūri kasdien; 0-nežiūri, 1-žiūri (2002 m.)		K6_3			K12_3
	BTV	0-nežiūri, 4-žiūri kasdien; 0-nežiūri, 1-žiūri (2002 m.)		K6_4			K12_4
	Regioninė TV	0-nežiūri, 4-žiūri kasdien; 0-nežiūri, 1-žiūri (2002 m.)		K6_5			
	Rusijos TV	0-nežiūri, 4-žiūri kasdien; 0-nežiūri, 1-žiūri (2002 m.)		K6_6			
	Vakarų TV	0-nežiūri, 4-žiūri kasdien; 0-nežiūri, 1-žiūri (2002 m.)		K6_7			
	Lenkijos TV	0-nežiūri, 4-žiūri kasdien; 0-nežiūri, 1-žiūri (2002 m.)		K6_8			
Laikraščių skaitymas							
	Išvestinis dydis: visa nacionalinė spauda	Vidurkis atvirkščiai perdokuodų K7_1-K7_5					
	Lietuvos rytas	0-neskaito, 2-		K7_1	K5_1		K12_1

		skaito kasdien; 0-neskaito, 1-skaito (2002 m.)					4
	Respublika	0-neskaito, 2-skaito kasdien; 0-neskaito, 1-skaito (2002 m.)		K7_2	K5_2		K12_1 5
	Lietuvos žinios	0-neskaito, 2-skaito kasdien; 0-neskaito, 1-skaito (2002 m.)		K7_3	K5_3		K12_1 6
	Lietuvos aidas	0-neskaito, 2-skaito kasdien; 0-neskaito, 1-skaito (2002 m.)		K7_4	K5_4		K12_1 7
	Verslo žinios	0-neskaito, 2-skaito kasdien; 0-neskaito, 1-skaito (2002 m.)		K7_5	K5_5		
	Kauno diena	0-neskaito, 2-skaito kasdien; 0-neskaito, 1-skaito (2002 m.)					K12_1 8
	Veidas	0-neskaito, 2-skaito kasdien; 0-neskaito, 1-skaito (2002 m.)					K12_1 9
	Skaito regioninę spaudą	0-neskaito, 2-skaito kasdien; 0-neskaito, 1-skaito (2002 m.)		K7_6	K5_6		K12_2 0
Informacijos nepakankamumas	Apie derybų eiga	0-netrūksta, 1-trūksta informacijos		K8_1	K6_1		
	Apie stojimą apskritai	0-netrūksta, 1-		K8_2	K6_2	B4	K4

		trūksta informacijos					
Skaitė apie ES	Skaitė apie ES apskritai	1-skaito, 0-ne		K9C	K7C		
	Apie ES respublikinėje spaudoje	1-skaito, 0-ne				B8a_2	
	Apie ES regioninėje spaudoje	1-skaito, 0-ne				B8a_1	
	Apie ES knygose	1-skaito, 0-ne				B8a_4	
	Apie ES lankstinukuose	1-skaito, 0-ne				B8a_5	
Apie ES skaitė internete		1-skaito, 0-ne				B8a_3	K12_2 2
Apie ES žiūrėjo laidą		1-žiūri, 0-ne		K9A	K7A	B8a_8	K5
	“Eurograža“	1-žiūri, 0-ne					K12_5
	Europos laikrodis	1-žiūri, 0-ne					K12_6
	“Korida“	1-žiūri, 0-ne					K12_7
	"Prašau žodžio“	1-žiūri, 0-ne					K12_8
	Spaudos klubas	1-žiūri, 0-ne					K12_9
	Paskutinė kryžkelė	1-žiūri, 0-ne					K12_1 0
Apie ES klausė radijo laidų		1-klauso, 0-ne			K7B	B8a_7	K6
	Lietuvos radijas	1-klauso, 0-ne					K12_1 1
	M-1	1-klauso, 0-ne					K12_1 2
	Radiocentras	1-klauso, 0-ne					K12_1 3
Apie ES iš kita		1-taip, 0-ne				B8a_10	
Nesužinojo apie ES		1-taip, 0-ne				B8a_11	
Socialiniai tinklai (šeima, draugai,	Apie ES su artimaisiais	1-taip, 0-ne		K9D_1	K7D_1		K8_1

kaimynai, bendradarbiai)							
	Apie ES su draugais	1-taip, 0-ne		K9D_2	K7D_2		K8_2
	Apie ES su bendradarbiais	1-taip, 0-ne		K9D_3	K7D_3		K8_3
	Apie ES viešuose susitikimuose	1-taip, 0-ne		K9D_4	K7D_4		K8_4
	Apie ES kita	1-taip, 0-ne		K9D_5	K7D_5		K8_5
	Kalbėjo apie ES	1-taip, 0-ne			K7D		
	Nediskutavo apie ES	1-taip, 0-ne					K8_6
Kitų žmonių nuomonės svarba	Pasitiki bažnyčia apie ES	1-taip, 0-ne				B7_1	K13_1
	Pasitiki vietovės autoritetais apie ES	1-taip, 0-ne				B7_2	K13_2
	Pasitiki mokslininkais apie ES	1-taip, 0-ne				B7_3	K13_3
	Pasitiki NVO apie ES	1-taip, 0-ne				B7_4	K13_4
	Pasitiki politikais apie ES	1-taip, 0-ne				B7_5	K13_5
	Pasitiki pažįstamais apie ES	1-taip, 0-ne				B7_6	K13_7
	Pasitiki Seimo nariais apie ES	1-taip, 0-ne				B7_7	K13_8
	Pasitiki užsienio ekspertais apie ES	1-taip, 0-ne				B7_8	K13_9
	Pasitiki verslo atstovais apie ES	1-taip, 0-ne				B7_9	K13_10
	Pasitiki Vyriausybės atstovais apie ES	1-taip, 0-ne				B7_10	K13_11
	Pasitiki žurnalistais apie ES	1-taip, 0-ne				B7_11	K13_12
	Pasitiki politikais apie ES	1-taip, 0-ne					K13_6
	Nepasitiki žiniomis apie ES	1-taip, 0-ne				B7_13	
Psichologiniai veiksniai	Bijo dėl šeimos padėties	1-taip, 0-ne					K37
	Bijo reformų	1-taip, 0-ne					K38_1

	Bijo kainų augimo	1-taip, 0-ne					K38_2
	Bijo prarasti darbą	1-taip, 0-ne					K38_3
	Nesugebės prisitaikyti	1-taip, 0-ne					K38_4

3 lentelė. Spirmano koreliacijos ir ryšio tarp įvairių veiksnių bei balsavimo ą lentelė.

Veiksnių grupė	1999 m. lapkritis	2000 m. balandis	1999 m. lapkritis				2000 m. balandis			
			Už	Prieš	Nebalsuotų	Neapsisprendęs	Už	Prieš	Nebalsuotų	Neapsisprendęs
Vyraujantis požiūris	Balsavimas referendume dėl stojimo į ES									
Socialinis ir ekonominis saugumas	Gyvenimo lygio augimas	Gyvenimo lygio augimas kaita	,571**	–	–	–,164**	,462**	–,273**	–,132**	–,179**
	Didesnės galimybės rasti darbą	Didesnės galimybės rasti darbą	,421**	,310**	,139**	–,105**	,380**	–,253**	–,154**	–,090**
	Geresnė pensininkų padėtis	Geresnė pensininkų padėtis	,397**	–	–	–,101**	,271**	–,179**	–0,058	–,098**
	Geresnė jaunimo padėtis	Geresnė jaunimo padėtis	,346**	–	–	–,083**	,264**	–,207**	–,122**	–0,021
				–	–	–,174**	–	–	–	–,126**
Šalies saugumo užtikrinimas	Didesnis nacionalinis saugumas	Didesnis nacionalinis saugumas	,310**	–	–	–,148**	,279**	–,167**	–,083**	–,104**
	Geresni santykiai su Rusija	Geresni santykiai su Rusija	,161**	,093**	,102**	–,087**	,134**	–,102**	–0,015	–0,042

		Pasitikėjimas Rusija					,086**	,090**	0,056	- 0,026
Pagrindinės charakteristikos	Išsilavinimas	Išsilavinimas	0,051	0,041	- 0,044	- ,064*	0,058	0,036	- 0,039	- ,081**
	Pajamos	Pajamos	,089*	0,022	- 0,023	- ,101**	,092**	- 0,026	- 0,041	- 0,055
Žiniasklaidos vartojimo mastas		LTV					- 0,002	- 0,018	0,004	0,018
		LNK					- ,114**	0,056	- 0,001	,077*
		TV3					- ,081*	0,024	0,021	0,056
		BTV					,067*	0,022	- 0,045	- ,073*
		regioninė TV					,078*	0,05	- 0,035	- ,121**
		Rusijos TV					,067*	,064*	- ,065*	- ,103**
		Vakarų TV					,129**	0,017	- 0,052	- ,135**
		Lenkijos TV								
		Lietuvos ryte								
		Respublikoje								
		Lietuvos žiniose								
		Lietuvos aide								
	Verslo žiniose									

požiūris	stojimo į ES				tų	rendės			uotų	rendės
Socialinis ir ekonominis saugumas	Gyvenimo lygio augimas		,464**	– ,272**	– ,145**	– ,201**				
	Didesnės galimybės rasti darbą		,362**	– ,263**	– ,162**	– ,077*				
	Geresnė pensininkų padėtis		,300**	– ,173**	– ,134**	– ,110**				
	Geresnė jaunimo padėtis		,306**	– ,197**	– ,123**	– ,098**				
Šalies saugumo užtikrinimas	Didesnis nacionalinis saugumas		,325**	– ,178**	– ,144**	– ,128**				
	Geresni santykiai su Rusija		,116**	– 0,06	– 0,024	– ,066*				
Pagrindinės charakterist	Išsilavinimas	Išsilavinimas	– 0,001	0,032	0,012	– 0,039	0,046	,083**	– 0,037	– ,111**

ikos	Pajamos	Pajamos	,066*	0,041	– ,070*	– ,079*	,128**	0,012	– ,086**	– ,106**
Žiniasklaidos vartojimo mastas	Lietuvos žiniose	Informacijos pakankamumas	– 0,04	0,027	,062*	– 0,016	– 0,016	0,016	– 0,003	0,005
	Informacijos pakankamumas žiniasklaidoje	Regioninė spauda	0,022	0,048	0,045	– ,102**	– 0,044	,065*	0,006	– 0,016
	TV laidos apie ES kurioje būtų	respublikinė spauda	0,012	,066*	– 0,001	– ,081**	,066*	0,005	– 0,029	– ,064*
	Skaitė apie ES	Apie ES internete	,079*	0,006	– 0,035	– ,080*	0,036	– 0,004	– 0,049	– 0,005
	klausėsi radijo laidos	Skaitė knygose	,103**	– 0,018	– 0,041	– ,081**	0,033	0,024	– 0,006	– 0,06

		brošiūrose ar kituose spaudiniuose specialiose radijo laidos TV laidose kita Nesužinojo apie stojimą į ES iš jokių kanalų	,094**	– ,062*	– 0,048	– 0,023	0,01	– 0,013	0,021	– 0,014
							,073*	– 0,044	– 0,033	– 0,021
							,088**	– 0,037	– 0,024	– 0,053
							0,045	0,015	– 0,019	– 0,055
							–			
							,149**	0,051	,063*	,085**
Socialiniai tinklai	Kalbėjo su šeima		,064*	– 0,011	– 0,028	– 0,049				
	Kalbėjo su kaimynais									
	Kalbėjo su bendradarbiais		0,054	0,046	– 0,053	– ,080*				
	kalbėjo viešuose susitikimuose		– 0,012	0,054	– 0,036	– 0,019				
	kalbėjo apie ES: kita		0,009	0,041	– 0,003	– 0,05				

Kitų žmonių nuomonės svarba		pasitiki Bažnyčios atstovais					0,048	- 0,043	- 0,026	0,003
		Pasitiki gyvenamosio s vietovės autoritetingų žmonių žiniomis					- 0,006	- 0,032	0,051	0,003
		pasitiki mokslininkų pateikiamomi s žiniomis					,086**	- 0,009	- 0,033	- ,071*
		pasitiki NVO					- 0,021	0,037	- 0,027	0,007

		atstovais						- 0,033	- 0,06	- 0,055
		pasitiki								
		politologų					,108**			
		pateikiamomi						- 0,044	- 0,02	0,032
		s žiniomis								
		pasitiki								
		pažįstamų					0,013			
		žmonių								
		žiniomis								
		pasitiki							- 0,041	- 0,021
		Seimo narių						- ,071*		
		pateikiamomi					,077*			
		s žiniomis								
		pasitiki								
		užsienio					,147**			
		ekspertų								
		žiniomis						0,004	0,004	- ,108**
		pasitiki					,066*			
		verslo atstovų								
		žiniomis								

		pasitiki Vyriausybės atstovų žiniomis					,106**	–	– 0,033	– 0,06
		pasitiki žurnalistų pateikiamomi s žiniomis					0,034	,128**	– 0,023	0,016
		Nepasitiki pateikiamomi s žiniomis					– ,195**	0,012	0,035	– ,077*
Psichologiniai veiksniai										

3 lentelės tęsinys.

Veiksnių grupės	2002 m. gegužė	2002 m. gegužė		
		Už	Prieš	Sunku pasakyti
Vyraujantis požiūris	Balsavimo intencijos			
Socialinis ir ekonominis saugumas	Gyvenimo lygio augimas	,520**	– ,356**	– ,264**
	Didesnės galimybės rasti darbą	,464**	– ,362**	– ,193**
	Geresnė pensininkų padėtis	,314**	– ,208**	– ,166**
	Geresnė jaunimo padėtis	,396**	– ,300**	– ,174**
Šalies saugumo užtikrinimas	Didesnis nacionalinis saugumas	,336**	– ,219**	– ,182**
	Geresni santykiai su Rusija	,157**	– ,091**	– ,095**
Pagrindinės charakteristikos	Išsilavinimas	,065**	– 0,006	– ,069**
	Pajamos	,194**	– ,115**	– ,114**
Žiniasklaidos vartojimo mastas	Informacijos apie ES pakankamumas	– 0,022	0,022	0,004
	TV laidos apie ES	,183**	– ,077**	– ,139**
	radijo laidos apie ES	,157**	– ,087**	– ,100**
	LRT žinios	,102**	– ,054**	– ,067**
	LNK žinios	,073**	– 0,024	– ,062**
	TV3 žinios	,053**	– 0,005	– ,057**

	BTV žinios	,068**	- 0,008	- ,071**
	“Eurogrąža“	,152**	- ,051*	- ,128**
	“Europos laikrodis“	,184**	- ,075**	- ,142**
	“Korida“	,067**	- ,041*	- 0,039
	“Prašau žodžio“	,126**	- ,067**	- ,083**
	"Spaudos klubas"	,146**	- ,049*	- ,122**
	"Paskutinė kryžkelė"	,129**	- ,048*	- ,104**
	Lietuvos radijas	,068**	- ,047*	- 0,033
	M1	,046*	- ,054**	- 0,002
	Radiocentras	0,031	- ,048*	0,01
	“Lietuvos ryte“	,117**	- ,060**	- ,078**
	“Respublikoje“	0,034	- 0,006	- 0,034
	“Lietuvos žiniuose“	,083**	- ,042*	- ,056**
	“Lietuvos aide“	0,023	- 0,005	- 0,022
	"Kauno dienoje"	,063**	- 0,017	- ,061**
	"Veidas"	0,016	- 0,037	- 0,038
	rajoninėje spaudoje	,075**	- 0,023	0,003
	interneto puslapiuose		- ,049*	- ,040*
Socialiniai tinklai (šeima, draugai, kaimynai, bendradarbiai)	kalbėjo su šeimos nariais (giminėmis)	,077**	- 0,006	- ,084**
	kalbėjo su kaimynais, draugais	,058**	0,029	- ,094**
	kalbėjo su bendradarbiais	,064**	- 0,017	- ,058**

	nediskutavo	– ,104**	0,004	,117**
Kitų žmonių įtaka	kalbėjo viešuose susitikimuose	– 0,03	– 0,001	0,035
	kalbejo : kita	0,02	– 0,003	– 0,02
	pasitiki Bažnyčios atstovais	,072**	– ,062**	– 0,025
	pasitiki gyvenamosios vietovės autoritetingais žmonėmis	– 0,035	,044*	– 0,002
	pasitiki mokslininkų pateikiamomis žiniomis	,063**	– 0,031	– ,043*
	pasitiki NVO atstovų pateikiamomis	0,001	,040*	– 0,039
	pasitiki politologų pateikiamomis	,187**	– ,120**	– ,103**
	pasitiki politikų pateikiamomis žiniomis	,176**	– ,121**	– ,089**
	pasitiki pažįstamų žmonių žiniomis	0,017	– 0,019	– 0,001
	pasitiki Seimo narių pateikiamomis žiniomis	,125**	– ,065**	– ,083**
	pasitiki užsienio ekspertų žiniomis	,194**	– ,146**	– ,086**
	pasitiki verslo atstovų pateikiamomis žiniomis	0,03	0,033	– ,066**
	pasitiki Vyriausybės atstovų žiniomis	,098**	– ,070**	– ,047*
	pasitiki žurnalistų pateikiamomis žiniomis	,141**	– ,090**	– ,077**

Psichologiniai veiksniai	Bijo dėl šeimos padėties	– ,301**	,255**	,107**
	Bijo reformų	0,052	– 0,06	0,006
	Bijo kainų augimo	– ,102**	0,052	0,054
	Bijo prarasti darbą	– 0,017	,087**	– ,070*
	Nesugebės prisitaikyti	0,012	– 0,007	– 0,005

